

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Dalt Vila (Ciutat d'Eivissa)

Estudi de Geografia Urbana

Rosa Vallès

AGOST 1978

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

El Dr. Joan Vilà i Valentí, catedràtic de Geografia de la Universitat de Barcelona, director del treball que ha realitzat na Rosa VAILLES, sota el títol Dalt Vila (ciutat d'Eivissa). Estudi - de Geografia urbana, fa constar:

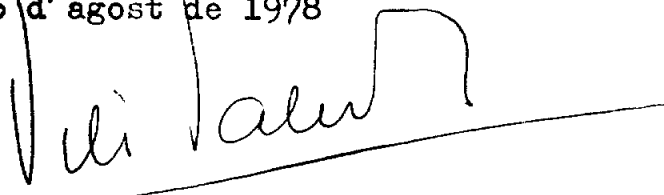
1. Que durant el curs de la preparació de l'indicat treball d'investigació han estat realitzades diverses entrevistes en les quals han estat plantejats diversos problemes de fonts, metodologia i contingut.

2. Que estudiada la part del treball definitivament redactada i vistos el material (textos i gràfics) i discutides les conclusions del últims capítols, que actualment s'estan redactant, el sotassignat creu que l'estudi compleix perfectament els objectius i el pla de treball que foren consignats en la memòria presentada amb motiu del concurs que es realitzà el mes d'agost de l'any passat.

3. Que el treball constitueix, especialment en alguns aspectes, com són l'evolució històrica de la població, de les funcions urbanes i del plànol i l'anàlisi de la població i les funcions actuals un estudi ric d'informació, ben elaborat i realment fonamental del nucli de Dalt Vila de la ciutat d'Eivissa.

El que, com a director del treball esmentat, tinc el gust de fer constar als membres del Jurat que ha de valorar la tasca realitzada i les conclusions aconseguides, no deixant de consignar - que el plaç fixat, possiblement un xic curt, donada l'amplitud de l'estudi efectuat, ha motivat algunes imperfeccions, especialment de forma, que fàcilment podran ésser esmenades quan es consideri oportú.

Eivissa, 15 d'agost de 1978

Signat: Dr. Joan Vilà i Valentí

124

D A L T V I L A

(Ciutat d'Eivissa)

ESTUDI DE GEOGRAFIA URBANA

Rosa VAL·LÈS COSTA

Eivissa

JUSTIFICACIO

El present treball forma **part** d'un més ampli sobre la ciutat d'Eivissa, que pensam elaborar com a **tèsi** doctoral, sota la direcció del Catedràtic Dr. Joan Vilà i Valentí, **Cap** del Departament de Geografia, de l'Universitat Central de Barcelona.

La complexitat d'un tema com és el de la geografia urbana, ens ha obligat a posar-nos en contacte amb especialistes de diverses matèries, a més d'altres geògrafs, a fi d'apropar-nos, el màxim possible, a la realitat del barri objecte d'estudi. Per tant, hem aprofitat també tot tipus d'**estudis** sobre la nostra ciutat que hem pogut tenir a l'abast, i, en especial, pràcticament totes les publicacions de tipus històric. No hem volgut, però, fer una història d'Eivissa, sinó només extreure'n aquells trets econòmics i socials que han fet possible el desenvolupament de la ciutat i ens expliquen les característiques actuals. Per la mateixa raó, i malgrat que l'estudi estigui centrat en el barri de Dalt Vila, no ens ha quedat més remei que fer contínues referències al raval (la Marina), ja que ambdós sectors de la ciutat estan tan estretament relacionats que no podem entendre l'un sense veure l'evolució de l'altre. No hi ha, doncs, un treball d'investigació històrica sobre documents originals, sinó un recull de quasi tot el material publicat disponible, fent-ne una selecció i interpretació dels fets que, encara que en funció de la geografia urbana, creim potser una aportació interessant mentre no existeixi una història d'Eivissa coherent.

La part propiament d'investigació és als capítols III i IV, en que hem elaborat l'informació proporcionada per els padrons municipals de població (1975) i d'indústries (1968 i 1977), a més d'enquestes personals i l'observació directa de tot el sector estudiat.

Moltes són les persones i entitats a les que hem d'agrair que aquest treball s'hagi pogut dur a terme. No és possible anomenar-les totes, però volem remerciar especialment a la Fundació Jaume Bofill de Barcelona l'ajut econòmic que ens ha proporcionat a través de l'Institut d'Estudis Eivissencs, a l'Ajuntament d'Eivissa les facilitats donades per l'anàlisi de fonts documentals, al Dr. Vilà Valentí les contínues orientacions, als senyors Jordi Fernández -director del Museu Arqueològic d'Eivissa-, Joan Marí Cardona -canonge arxiver de la Catedral i president de l'Institut d'Estudis Eivissencs-, Elias Torres -arquitecte- i Ernest Frats -geògraf-, el haver-nos

INDEX GENERAL

	Pg.
JUSTIFICACIÓ	2
CAPITOL I: LA SITUACIÓ I L'EMPLAÇAMENT DE LA CIUTAT D'EIVISSA	7
I-1. LA SITUACIÓ DE L'ILLA D'EIVISSA	9
I-2. L'EMPLAÇAMENT DE LA CIUTAT D'EIVISSA	12
NOTES CAPITOL I	17
 CAPITOL II: L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE DALT VILA	 18
II-1. LA CIUTAT ANTIGA	20
II-1.1. L'instal·lació cartaginesa a Eivissa	20
II-1.2. La ciutat púnica	22
II-1.3. L'entrada a l'òrbita romana	24
II-1.4. La romanització i la crisi del món clàssic	25
II-2. LA CIUTAT MEDIEVAL	27
II-2.1. Breu sinòpsis històrica	27
II-2.2. La problemàtica de la continuïtat	29
II-2.2.1. L'espai ocupat i els seus límits	29
II-2.2.2. Els pobladors	31
II-2.2.3. Les activitats econòmiques	32
II-2.3. La ciutat islàmica	36
II-2.3.1. Les fonts documentals	36
II-2.3.2. El problema dels límits urbans	38
II-2.3.3. La distribució i ús de l'espai urbà	42
II-2.3.4. La població	46
II-2.4. La conquesta catalana	49
II-2.4.1. Els motius	49
II-2.4.2. Els protagonistes	51
II-2.4.3. L'ocupació de l'illa	53
II-2.5. L'incorporació d'Eivissa i Formentera al món occidental	55
II-2.5.1. La repoblació catalana	55
II-2.5.2. La recessió demogràfica	56
II-2.5.3. L'organització política i administrativa	57
II-2.6. La vila cristiana	63
II-3. LA CIUTAT MODERNA	74
II-3.1. L'accentuació de la inseguretat	74
II-3.2. Les muralles modernes	79
II-3.2.1. La construcció de les muralles	79
II-3.2.2. El burg de Santa Llúcia i la rectificació de la traça	81
II-3.3. Característiques de la ciutat moderna	86
II-3.3.1. La Reial Força	90
II-3.4. La reorganització administrativa i les reformes il·lustrades	96
II-3.4.1. La Nova Planta	98
II-3.4.2. L'aplicació de les idees il·lustrades a Eivissa	102
II-3.4.3. La ciutat il·lustrada	106

	Pg.
II-4. ELS EFECTES DE LA REVOLUCIÓ BURGESA	110
II-4.1. L'instal·lació de l'Estat burgès	110
II-4.2. Les transformacions a la ciutat	116
II-4.2.1. L'expansió demogràfica	116
II-4.2.2. Les transformacions econòmiques i urbanístiques	116
II-4.2.3. Els canvis a la ciutat enmurallada	123
II-4.2.4. Les darreres modificacions	130
II-5. DALI VILA, AVUI	133
II-5.1. La marginació inicial de Dalt Vila	135
II-5.2. Els canvis a la dinàmica poblacional	137
II-5.3. El redescobriments del nucli antic i l'impacte sobre el paisatge urbà	137
NOTES CAPÍTOL II	144
APÈNDIX DOCUMENTAL	156
Document I. Extracte de la Carta de Franquícies	157
Document II. Decreto de Nueva Planta, per Eivissa i Formentera	159
Document III. Evolució de la població de la ciutat d'Eivissa (1797-1950)	162
Document IV. Relación de la visita practicada en las islas de Ibiza y Formentera, en 1845, por el Jefe Político de la Provincia	163
CAPÍTOL III: LA POBLACIÓ ACTUAL	168
FONTS I METODOLOGIA	169
III-1. LA DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ	170
III-2. L'ESTRUCTURA DE LA POBLACIÓ	171
III-2.1. L'origen	171
III-2.2. Estructura de la població per edats i sexe	174
III-2.3. L'estructura per estat civil	177
III-2.4. L'estructura per llars	180
III-2.5. L'estructura per activitats econòmiques	184
III-2.6. El nivell cultural	193
NOTES CAPÍTOL III	194
APÈNDIX ESTADÍSTIC	195
Taula nº 1. Estructura de la població segons l'origen	196
Taula nº 2. Piràmide de població amb indicació de l'estat civil	196
Taula nº 3. Estructura de la població per sexe, grup d'edat i estat civil	196
Taula nº 4. Distribució de llars/persones per carrers	197
Taula nº 5. Classificació de la població per grups d'activitat	198
CAPÍTOL IV: LES FUNCIONS URBANES ACTUALS	200
IV-1. LA FUNCIO DEFENSIVA I MILITAR	203
IV-2. LA FUNCIO RELIGIOSA	205
IV-3. LA FUNCIO ADMINISTRATIVA	207

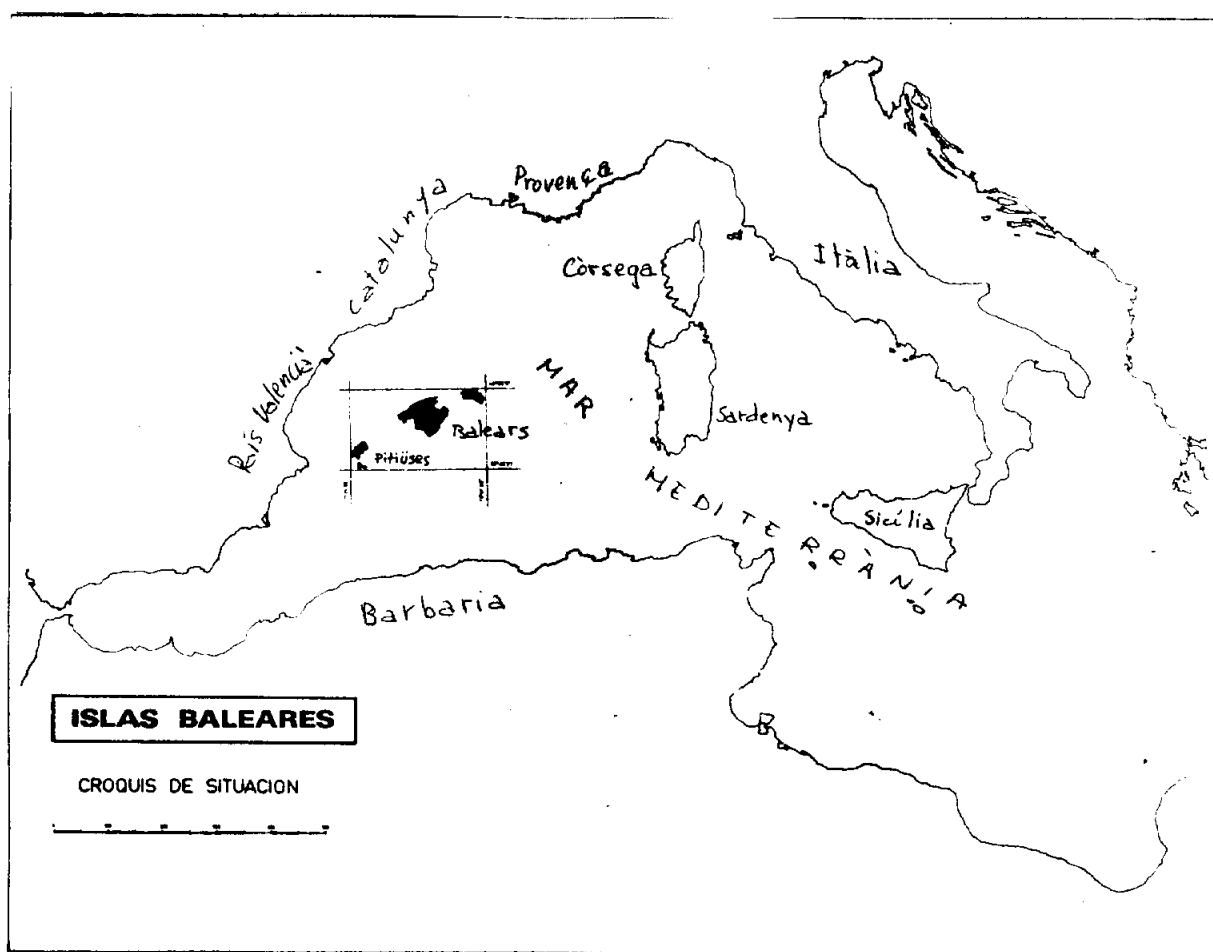
	Pg.
IV-4. LA FUNCIO CULTURAL	209
IV-4.1. Ensenyança	209
IV-4.2. Arxius	209
IV-4.3. Museus	211
IV-4.4. Galeries d'Art	213
IV-5. LA FUNCIO COMERCIAL	215
IV-6. LA FUNCIO TURISTICA	217
IV-7. DINAMISME I DIVERSITAT DEL COMPLEXE FUNCIONAL	219
NOTES CAPITOL IV	227
CAPITOL V: CONCLUSIONS: LA CIUTAT I LA SEVA ÀREA D'INFLUÈNCIA	229
V-1. TRES GENERALS DE LA CIUTAT	230
V-1.1. Una única vila	230
V-1.2. Continuitat espacial del poblament urbà	230
V-1.3. Plaça forta i comercial	230
V-1.4. Una ciutat cristiana i occidental	232
V-1.5. Una base humana reduïda, però complexa	233
V-2. LES RELACIONS CIUTAT-CAMP	234
V-2.1. Les diferències entre ciutat i camp	235
V-2.2. Les relacions tradicionals	235
V-2.3. Els canvis recents	237
NOTES CAPITOL V	239
VI- BIBLIOGRAFIA	240
VI-1. FONTS CARTOGRAFQUES I ESTADÍSTIQUES	241
VI-2. PUBLICACIONS PERIÒDIQUES	241
VI-3. OBRES TEÒRIQUES I GENERALS, GEOGRAFIA I HISTÒRIA	242
VI-4. OBRES GENERALS I MONOGRÀFIQUES DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA DE LES BALEARS	243
VI-5. OBRES GENERALS I MONOGRÀFIQUES SOBRE EIVISSA I FORMENTERA	244
INDEX DE FIGURES	249
INDEX DE FOTOS	251

C A P Í T O L I :

LA SITUACIÓ I L'EMPLAÇAMENT DE LA CIUTAT D'EIVISSA

Figura nº 1,

CROQUIS DE SITUACIÓ GENERAL

I- LA SITUACIÓ I L'EMPLAÇAMENT DE LA CIUTAT D'EIVISSA

Abans de referir-nos a l'evolució històrica, cal discutir les dues qüestions de la situació i de l'emplaçament de la ciutat d'Eivissa (1). ¿Per què es troba la ciutat al lloc on avui podem veure-la? ¿Quins factors d'ordre geogràfic han permès i possibilitat el seu desenvolupament? I tot això, ¿malgrat quins altres factors geogràfics desfavorables? D'aquests problemes que ens plantejam uns són estrictament físics, com el relleu, característiques del sòl i del clima, i d'altres humans, com les possibilitats de comunicació, densitat de població, grau d'aprofitament de les riqueses naturals. Tots aquests factors poden ésser considerats des de dos aspectes diferents: com elements generals i com fenòmens locals. Els primers constitueixen la raó general del naixement i del desenvolupament de la ciutat: és la situació, segons la terminologia de Ratzel i de Blanchard, acceptada a Espanya per Terán. El segon grup d'elements són els purament topogràfics derivats del lloc concret on s'instala i desenvolupa la ciutat, i determinen l'emplaçament (en francès, site). Així com els factors de l'emplaçament actuen com a elements de fixació urbana, els derivats de la situació ho són de progressió, de desenvolupament.

I-1. LA SITUACIÓ DE L'ILLA D'EIVISSA (2)

La Mediterrània occidental és un mar de poques i grans illes, al contrari de l'oriental que en té moltes i petites. En el conjunt de les illes occidentals, les Balears ocupen una situació centre oest i, dins l'arxipièlac balear, Eivissa, Formentera i illots i esculls adjacents formen un grup ben definit, conegut antigament per el nom d'illes Pitiüses que reberen dels grecs. Al sud de l'illa de Mallorca i enfront del cap de la Nau, les Pitiüses queden determinades per les seves coordenades geogràfiques (38° 40' 27" i 39° 06' 22" latitud nord; 7° 35' 05" i 7° 55' 30" longitud est de Greenwich) com les més occidentals i properes a la península Ibèrica i també al sector centre occidental de la costa nordafricana (Barbaria). Les Pitiüses són també les més petites en extensió: Formentera 82 km², Eivissa 541, Menorca 701, Mallorca 3.640, mentre les grans illes superen en molt el conjunt de les Balears: Còrsega 8.682, Sardenya 24.089, i Sicília 25.708 (3).

En les rutes de navegació marítima a vela, que precisaven de nombroses escales, i, fins el segle XV en que es conegué la brúixola a l'Occident, necessitaven seguir les costes com a punt de referència, llavors la posició de cruïlla de les Illes, afavorida per el règim de vents, féu que fossin ja poblades en

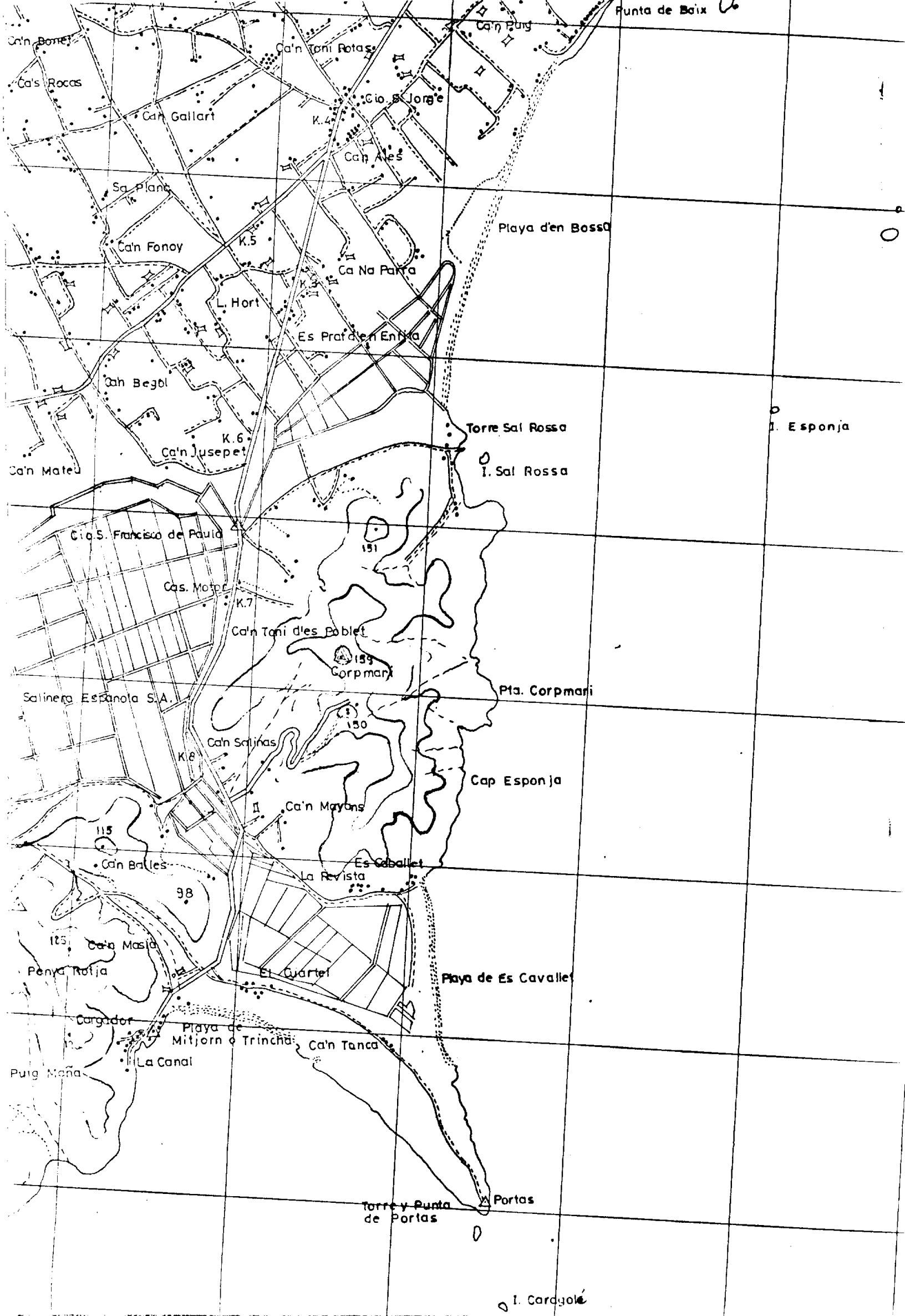
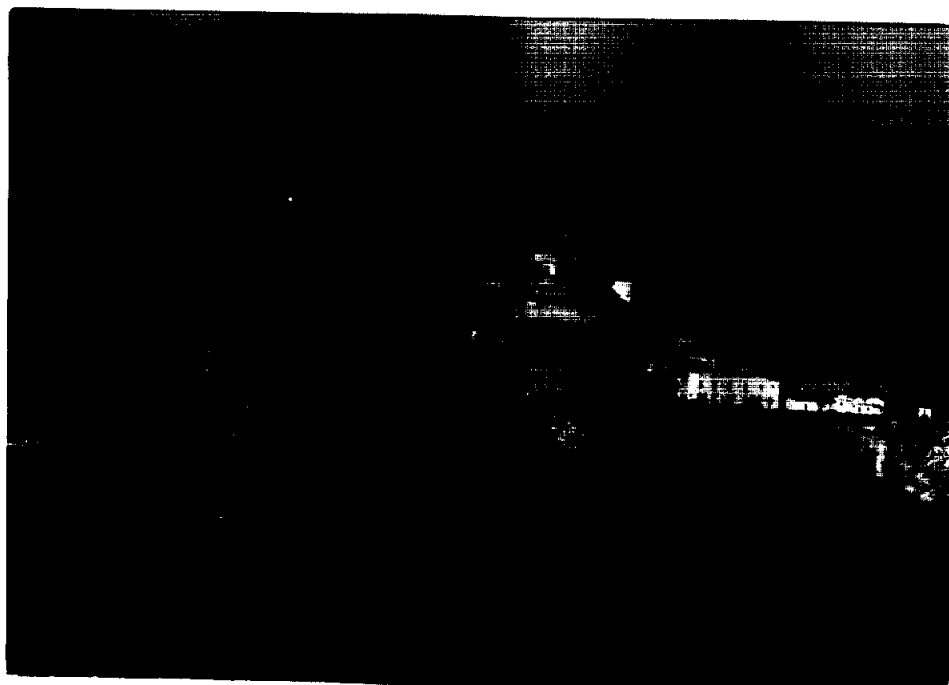

Foto nº 1

La ciutat des de l'illa de Botafoc

Hem pogut observar el castell amb la torre medicinal de l'hospital, la catedral amb l'obis i el camparar - també medicinal - i la "Municipalitat" d'un d'un de les torres del primer recinte medicinal, a la part alta del puig de Vila. Sota els pins seguits l'església i ex-convent de St. Domènec, al davant de l'edifici del gabinet Montero i Riquelme i, al costat, edifici dels primers anys d'aquesta època. El terrenall entre el primer recinte i l'espai ocupat pel ex-convent -avui Ajuntament- ha estat ocupat per jardinet, que ocupa l'espai defensiu del Recinte. Protegint la catedral, el baluard de St. Teòde, i guerdant el castell, el baluard de St. Bernat. (cont. p. 2)

època prehistòrica, cosa que podem afirmar també per les illes d'Eivissa i Formentera després dels recents treballs de l'actual director del Museu Arqueològic d'Eivissa, qui ha desvetllat definitivament l'enigma del poblament prehistòric a ambdues Pitiüses, poguent-se afirmar una antiguetat, al menys, de l'edat del bronze (4). La situació geogistòrica de les Illes, en un mateix denominador comú amb les terres costaneres de la Mediterrània, han marcat les característiques del seu poblament, les formes econòmiques, les realitats culturals i, fins i tot, les vicissituds polítiques i militars.

I-2. L'EMPLAÇAMENT DE LA CIUTAT D'EIVISSA (5)

L'est de les Pitiüses forma una gran rada tancada al sud per la Mola de Formentera i al nord per l'illa de Tagomago. Una estesa plana, lleugerament inclinada cap al mar abasta tot el sector sudest de l'illa d'Eivissa des de Jesús a ses Salines, és el pla de Vila. Als dos extrems, septentrional i meridional d'aquesta plana, les alineacions de la sèrie tectònica d'Eivissa, amb calcàries i del juràssic i unes poques dolomies liassiques, limiten un arc de costa que va des del cap Martinet al nord-est fins a la punta de ses Portes -alludint als freus que separen ambdues Pitiüses- al sud; aquí, els puigs Falcó i d'es Corb Marí limiten ses Salines, passant entre ells el camí que porta a sa Canal, on s'embarca la sal; mentre el nord queda més accidentat, amb les serres de Balansat, del Puig i Verda, amb diferents elevacions que van a morir a la mar en una costa rocosa on s'hi destaca el cap Martinet, ja esmentat. Enfront d'aquest, un petit massís calcari avança dins la mar quasi com una península, tancant una badia de costa en formació, baixa i en un temps pantanosa, on hi desguassen els torrents del pla de Vila que contribueixen a formar-la. Enmig d'aquesta badia queden les illes Plana, Grossa o d'En Valarino i de Botafoc, la primera de les quals quedà unida a la costa el segle passat pels materials quaternaris, i les altres dues ho foren artificialment entre elles i la Plana al fer-se les obres del modern port d'Eivissa a finals del segle passat. Així, entre aquestes illes i el cap Martinet es tancà la platja de Talamanca al est, i un poc més occidental, entre les illes i el massís calcari ja citat, quedà la badia o port d'Eivissa.

Al fons d'aquesta badia, tancada al sud i per ponent pel massís calcari, a sobre el puig més destacat on aquest culmina -el puig de Vila- i mirant cap al port, trobam la ciutat d'Eivissa, en un estratègic emplaçament alt, construïda en acrópolis. El puig de Vila abasta al cim els 31 metres sobre el nivell del mar. La vessant oest és de pendent suau i enllaça amb altres tres petits tu-

Foto nº 2

Vista de la ciutat des de l'illa Plana

La portella del puig de Vila Rica, amb el castell i la catedral, limitada pels baluards de St. Bernat i St. Tómas i els jardins de pins a sobre dels quals es destaca l'edifici de l'antiga universitat - avui Museu arqueològic - i els que ocupen les torres medievals, ens arriben des de ciutat medieval per, a partir d'aquí, s'estenia després per la vessant oest - a la fotografia encara podem distingir, el centre de torre rojana del Seminari que marca l'entrada al segon recinte. A l'est, i protegida per l'anglès baluard de Santa Ilícia, la "vila nova" espai d'expansió urbana als segles XVI al XIX. Al peu del baluard de St. Ilícia i avançant cap al mar per la fons de la Curique, les ruïnes de São Paulo, a l'extrem de les quals hom pot veure la base de l'antiga Torre del Har que protegí l'entrada al port fins a temps recents. Al peu del penya-segat, la platja de baix São Paulo, per fora la traza. (Agost 1929)

rons de 53, 45 i 40 metres d'altitud, respectivament, davallant esgraonada--ment cap a la plana, i que, en conjunt, reben el nom de puig des Molins. Per el sur i est el puig de Vila baixa també gradualment, quedant, però, tallat a l'est per un penya-segat i acabant al sud en una costa rocosa i alta; d'est a sud es succeeixen la punta de la Rajada, s'Aranyet, s'Arany i la punta de la Mar Loca, i els illots d'es Surets, sa Corbeta, l'illa Negra, es Daus i es Malvins. La vessant nord nord del puig de Vila cau bruscament sobre el port i la plana de Vila, al nordest queda continuat per el petit puig de Santa Llúcia, la part alta del qual està ara ocupada per el baluard del mateix nom, i sota d'ell, fora murs, les cases de sa Penya que s'esdinsen al mar per la punta rocosa de la Consigna, on històricament s'hi aixecava la Torre del Mar, vigilant l'entrada del port, i a baix, l'escull Daurat, i la platja de baix sa Penya.

La ciutat d'Eivissa fou fundada a la part alta del puig de Vila; avui ocupa tota la vessant nord i gran part de l'oest: és la ciutat vella, tancada per les fortes muralles renaixentistes, la qual, pel fet d'aquest emplaçament elevat, és anomenada Dalt Vila. Al seu peu, entre les muralles i el port, a més de sa Penya, ja esmentada, i ja ocupant part del pla, s'esten l'antic raval de la Marina, ampliat a finals del segle XIX per el Poble Nou. A principis del segle XX aparegué l'eixample burgès de Vara de Rey, que fins a l'impacte del turisme marcà els límits de la ciutat tradicional. Els moderns eixamples s'han desenvolupat preferentment cap a l'oest, seguint la línia de costa (Figueretes, es Viver, platja d'En Bossa) i la carretera a Sant Josep (avinguda Espanya); una altra línia d'expansió ha estat la carretera que bordeja la badia d'Eivissa i que condueix a Sant Joan i a Santa Eulària (avinguda de l'almirant Carrero Blanco) i, des de la qual, el passeig marítim enllaça la ciutat tradicional amb el nou barri turístic de Talamanca. Creuant la plana de Vila en una posició aproximadament central, la carretera a Sant Antoni (avinguda d'Ignaci Wallis) és també un àrea d'expansió urbana, prolongada, després d'un sector tururbà, per els barris de Can Bofill-Can Negre, Blanca Dona i Puig d'En Valls. El màxim de construccions en els darrers anys setanta han aparegut entre l'avinguda d'Ignasi Wallis i la zona de Figueretes, amb un altra via, paral·lela a l'avinguda Espanya, l'avinguda d'Isidor Macabich, destinada a tenir un paper molt actiu com a centralitzadora d'un nou "centre comercial i de negocis. Com a expansió de la zona de Figueretes cap a l'est han aparegut unes construccions -també turístiques, com totes les de la costa, al puig d'es Molins, però la major part d'aquest puig, per ser necròpolis púnic-romana, és

considerat zona arqueològica i **servat**, per tant, en part, de les edificacions. Així, els eixamples d'Eivissa s'han estés per la plana de Vila, sobre els materials quaternaris. Més enllà, uns barris satèlits residencials, els ja esmentats de la carretera de Sant Antoni i puig d'En Valls (gran part d'ells a fora dels límits del terme municipal d'Eivissa, i sobre la línia de la carretera a Sant Josep, el de Can Escandell. Entre aquests barris satèlits i la ciutat un àrea rururbana, considerada com a semi-industrial.

Però la ciutat històrica quedava limitada al puig de Vila i al raval (sa Penya i part de la Marina). En situació privilegiada a dalt del puig, en una zona ben protegida dels vents per les alineacions de puigs que tanquen la plana de Vila, envoltada per aquesta fèrtil plana i amb fàcil comunicació terrestre amb els sectors més abundosos de l'illa (camins naturals de la ciutat a ses Salines -explotades des del primer moment-, a la badia de Portmany per el coll de Sant Rafel, a les planes interiors de Santa Gertrudis, Sant Llorenç i Sant Miquel per el corredor de Sant Miquel...) florí la ciutat d'Eivissa que arribà a tenir una gran importància en els nivells estratègic i econòmic. El bastiment de la ciutat en acrópolis fortificada, qualificada al llarg dels segles com a "inexpugnable", en l'emplaçament alt a sobre el puig que l'acollí des de la seva fundació i que per aixó hem qualificat com a puig de Vila, permetia la fàcil defensa del port més abrigat de les Pitiüses. La petitesa de l'illa feia innecessària l'aparició de cap altre nucli urbà fort. Així hom s'explica que, fins a temps molt recents, Eivissa fos l'única ciutat de l'illa, cap i rectora d'un territori constituït per ambdues Pitiüses, i voltada d'horts.

Així mateix aquest emplaçament alt i el caràcter defensiu de la ciutat han quedat reflectits al plànol: una ciutadella, almudaina o castell al cim del puig, i uns espais per a funcions religiosa, de mercat, d'habitació (amb unes cases distribuïdes en carrers) disposats de forma més o menys irregular, seguint aproximadament les corbes de nivell, i salvant verticalment les pendents més fortes mitjançant escales. Amb tot i aixó hi ha unes vies de circulació dominants: Una entra per el portal principal o de ses Taules, arriba a les places de Vila (avui de Lluís Tur i Palau) i dels Desamparats, segueix per sa Carrissa (avinguda del general Franco) i l'avinguda del general Balanzat fins a la plaça de l'Ajuntament (plaça d'Espanya); d'aquí es pot pendre el carrer de Santa Maria, mes empinat, i passar per sa Portella (6) per arribar pel carrer del bisbe fins a la plaça de la Catedral, o bé seguir, quasi horitzontalment, pels carrers de Pere Tur i de Joan Roman fins al de Sant Ciriac i d'aquí al del bisbe Torres fins a la plaça esmentada, al cim del puig de Vila. L'altra

via és la que entra pel Portal Nou, puja pel carrer del mateix nom, segueix pels de Sant Josep, Conquesta, Sant Ciriac i bisbe Torres fins a la plaça de la Catedral. Aquesta és la ciutat medieval, mentre la primera via indicada, fins a la plaça de l'Ajuntament és la ciutat renaixentista i barroca, amb les corresponents reformes dels segles XVIII i XIX (en menys grau del XX), que, per altra part, també afectaren a la vila medieval, sobre tot als carrers que ocupen la part alta del puig, en accés a la Catedral i al Castell.

Dalt Vila presenta també una circulació rodada per vehicles, en sentit únic: s'entra per el portal de ses Taules, puja per l'extrem oriental de la plaça de Vila a la dels Desamparats i a sa Carrosa, segueix pel carrer del general Balanzat, talla pel centre del puig pels de Pere Tur i Joan Roman arribant a la forta pendent del de Sant Ciriac i del bisbe Torres, suavitzada en el darrer tram d'aquest, i s'arriba a la plaça de la Catedral. La tornada es fa en sentit invers, però, just arribant a la plaça dels Desamparats es passa, per la dreta, al baluard de Sant Joan des d'on es surt del recinte enmurallat per l'obertura que s'hi va fer als seus murs fa pocs anys (Vid. foto nº43). Els aparcaments són, un a la part baixa de sa Carrossa i l'altra a la plaça de l'Ajuntament, amb un altra recent a la plaça de la Catedral, tots ells, com és de suposar, de poca capacitat. (7).

NOTES CAPÍTOL I

- (1) Eivissa va rebre el títol de ciutat a finals del segle XVIII, amb motiu de la creació de la Seu bisbal d'Eivissa i Formentera. Abans era, des de la conquesta catalana el castell i vila d'Eivissa i, des del segle XVII, la Villa o Real Fuerga de Iviza (en aquest cas, es refereix només a la part enmurallada, mentre la paraula "castell" medieval feia referència també no sols al castell sinó així mateix a la vila murada). Per tant, aplicarem, des del 1235 -data de la conquesta- fins al 1782 -data de la concessió del títol de ciutat-, el terme vila per designar la ciutat d'Eivissa, i per èpoques històriques posteriors, el de ciutat.

Per períodes històrics anteriors als catalans, ens referirem a Eivissa amb el mot ciutat, com a traducció del terme àrab medina i tenint en compte que tan l'antiga civilització islàmica, com la dels romans i la dels cartaginesos (que dominaren l'illa), foren "urbanes".

Per a l'època contemporània, a més del terme ciutat, utilitzarem també el de Vila, que és com anomenen a Eivissa els pagesos, en el sentit de "la ciutat" per antonomàsia, ja que ha estat el únic nucli urbà de tota l'illa, fins als darrers anys, en que l'impacte del turisme ha afectat així mateix al creixement de certs nuclis rurals (Sant Antoni i Santa Eulària, especialment) que, tanmateix, no poden considerar-se encara com a ciutats, són només "viles".

- (2) Prenem les dades geogràfiques de BARCELO PONS, 1970-b), p. 35-36, i de VILA VALENTÍ, 1974, 1ª conferència, inèdita.
- (3) Veure fig. nº 1
- (4) FERNANDEZ-PLANTALAMOR-TOPP, i FERNANDEZ, 1978. Actualment, En Jordi Fernández està treballant a l'excavació d'un jaciment prehistòric a l'illa d'Eivissa, que sembla tenir relació amb les cultures del sud-est peninsular. Volem, des d'aquí, agrair-li la notícia, que ens ha comunicat oralment.
- Ja s'havien trobat, i publicat, a les Pitiüses restes de l'edat del bronze, com aixades i alguna altra peça d'aquest metall, però certs arqueòlegs (els ALMAGRO, per exemple) apuntaven a si havien pogut arribar a les illes com a resultat d'un comerç posterior. Igualment les pintures rupestres de la cova de ses Fontanelles (a la costa del municipi de Sant Antoni), de gran antiguetat, tampoc no éren considerades, junt amb les peces de bronze ja esmentades, com a suficient prova arqueològica per a poder afirmar sense dubtes el poblament prehistòric de les illes d'Eivissa i Formentera.
- (5) Veure fig. nº 2
- (6) La "Portella" era la porta d'entrada al darrer recinte medieval, el més proper a l'Almudaina; encara avui, a través del curt carreró que porta el mateix nom, posa en comunicació els actuals carrers de Santa Maria i del bisbe Torres. Veure foto nº
- (7) Veure fig. nº 44

C A P Í T O L I I :

L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE DALT VILA

EL MÓN DE LA HISTORIA

El primer problema que se plantea al estudiar la historia es el de la veracidad. ¿Cómo podemos saber lo que realmente ocurrió en el pasado? La respuesta no es sencilla, ya que los documentos que tenemos a menudo son incompletos o sesgados. Sin embargo, al analizarlos con cuidado y contrastarlos con otras fuentes, podemos acercarnos a la verdad. En este sentido, la historia es una ciencia que busca reconstruir el pasado a partir de los restos que nos quedan. Los historiadores utilizan métodos rigurosos para evaluar la fiabilidad de las fuentes y para interpretar los hechos. Por ejemplo, al estudiar la historia de España, podemos encontrar documentos que nos cuentan sobre los reyes, los nobles o el pueblo. Pero también podemos encontrar documentos que nos muestran la vida cotidiana, las costumbres o las ideas de la época. Todo esto nos ayuda a entender mejor el pasado y a ver cómo ha cambiado el mundo a lo largo del tiempo. La historia no solo nos enseña sobre el pasado, sino que también nos ayuda a entender el presente y a proyectar el futuro. Por eso, es una disciplina tan importante y fascinante.

En el estudio de la historia, es importante tener en cuenta el contexto en el que se produjeron los hechos. No podemos entender un suceso sin conocer las circunstancias que lo rodearon. Por ejemplo, al estudiar la guerra civil española, debemos tener en cuenta la situación política y social de España en aquellos años. Solo así podremos comprender por qué ocurrió la guerra y cuáles fueron sus consecuencias. La historia nos enseña que los hechos no ocurren de forma aislada, sino que están relacionados entre sí y con el entorno. Por eso, al estudiar la historia, debemos ser conscientes de esta complejidad y buscar entenderla en su totalidad.

amb el qual s'ha treballat i escala 1:100.000 de la zona de l'entorn de
en parlar de l'edifici en dies de... A ella s'hi atribueix
una funció de... dominants... de vents de...
d'edifici... que s'esmenten...
... a les...
...

En l'edifici... Concordia...
... dels carters...
... Carta dinàmica...
... com ens demostra l'arqueologia...
... de la...
... figura...
... (1); prospect...
... de la... **controlava**...

En l'edifici... que la illa...
... Cartago. Si...
... el 814-815...
... a Tarradell...
... que...
... Cartago i...
... de...
... demostra...
... qui en...
... També...
... (8).

... que comptava...
... la col...
... (= Marsella)...
... en el...
... cartagineses...
... de sist...
...

El 1911, el primer dia

El 1911, el primer dia d'abril Eivissa va rebre la visita d'un grup de treballadors de la Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia, que venien de la Península i sobre tot de l'Escola de la Masia de Vilatorrada. Aquests treballadors, que hom pot dir que eren els primers "maiestres" de la nova pedagogia, van rebre a Eivissa una bona acollida i van poder treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada. **senyora** de la Masia de Vilatorrada, que era la mare dels nens de la Masia de Vilatorrada, cap a la masia de la Masia de Vilatorrada, on hi havia un sistema escolar que s'anomenava "sistema de la Masia de Vilatorrada".

El 1911, el primer dia sobre el qual hom pot dir que va ser el primer dia de la nova pedagogia a Eivissa, va ser el dia en què els treballadors de la Masia de Vilatorrada van arribar a Eivissa i van començar a treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada. Aquests treballadors, que hom pot dir que eren els primers "maiestres" de la nova pedagogia, van rebre a Eivissa una bona acollida i van poder treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada. Aquests treballadors, que hom pot dir que eren els primers "maiestres" de la nova pedagogia, van rebre a Eivissa una bona acollida i van poder treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada.

El 1911, el primer dia **demostrat** la nova pedagogia a Eivissa, va ser el dia en què els treballadors de la Masia de Vilatorrada van arribar a Eivissa i van començar a treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada. Aquests treballadors, que hom pot dir que eren els primers "maiestres" de la nova pedagogia, van rebre a Eivissa una bona acollida i van poder treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada.

El 1911, el primer dia de la ciutat, va ser el dia en què els treballadors de la Masia de Vilatorrada van arribar a Eivissa i van començar a treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada. Aquests treballadors, que hom pot dir que eren els primers "maiestres" de la nova pedagogia, van rebre a Eivissa una bona acollida i van poder treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada.

El 1911, el primer dia de qüestió, va ser el dia en què els treballadors de la Masia de Vilatorrada van arribar a Eivissa i van començar a treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada. Aquests treballadors, que hom pot dir que eren els primers "maiestres" de la nova pedagogia, van rebre a Eivissa una bona acollida i van poder treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada.

El 1911, el primer dia de qüestió, va ser el dia en què els treballadors de la Masia de Vilatorrada van arribar a Eivissa i van començar a treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada. Aquests treballadors, que hom pot dir que eren els primers "maiestres" de la nova pedagogia, van rebre a Eivissa una bona acollida i van poder treballar amb els nens de la Masia de Vilatorrada.

... 12) en forma de ...
... de 3.600 ...
... i de 1. ...
... conjunt amb ...
... pocs que ...

... amb la ...
... permet ...
... (amb ...
... (de ...
... s'en ...
... d'Eivissa que ...
... III, ...
... d'Eivissa ...
... pecor ...
... Eivissa, en la ...
... i ...
... L'expansió monetaria ens de-
mostra l'actiu comerç d'Eivissa.

... romans

... les de ...
... poder ...
... part ...
... amb ...
... margin ...
... participació de ...

... romans atorga ...
... (la ...
... de ...
... associació ...

... litoral del ...
... a l'illa ...
... capital ...
... el temps ...

... i els seus edificis romans es donen a veure reflectint el seu caràcter
trifuncional: eren un temple granificat amb el qual s'afegia
... el seu caràcter utilitari i les funcions socials i econòmiques.
Els edificis eren un anfiteatre (22) i de gran esplanada (23), amb
un pla de "urbanisme" permetés l'entrada de 16 carrers... i la
zona d'habitatge hi havia el port, "allà" de les 20 cases... i
... de les funcions obres... i de les funcions...
... de la ciutat- i de les funcions per...
(24) "urbanisme" de la ciutat va la vida...
... (25) ... De entre...
... un dels...
...
(26) ... Galvet (26) ...

... de la ciutat del... VII, que deuen...
... documents...
... per raons...
(27).

... el domini...
... urbana...
... de Mallorca...
... l'any...
... Gerdanya...
... que...
... d'un tal...
...
... de primera...
... nous edificis...
... ells no eren...
... d'origen...
... que...
... reparant els vells...
... ciutat molt...
... d'oscuritat...
... ni les...
... notícies...
... una decadència...

El siglo XVIII, el siglo de la Il·lustració, és el segle en el qual els intel·lectuals catalans potenciarien l'ús de la llengua catalana en els seus escrits. És el cas de Josep de Guadalupe, un dels autors de la *Grammaire de la langue catalane* de Granadà, un tractat de gramàtica catalana que esdevingué un dels llibres de reconquesta lingüística més importants de l'època. Aquest tractat, publicat des de 1787, esdevingué un dels llibres de gramàtica catalana més importants de l'època. El llibre, escrit per Josep de Guadalupe, és un dels llibres de gramàtica catalana més importants de l'època. El llibre, escrit per Josep de Guadalupe, és un dels llibres de gramàtica catalana més importants de l'època.

[illegible][illegible]

colerats, amb el que, a l'altura implacable de l'indignació, el pacient
 s'ha convertit en un temps l'home de la dolor, i el dolor, a la seva
 vida, s'ha convertit en el vital, vivia una vida de dolor i de dolor, i
 també de la dolor, i l'altura la vertebra de la dolor, i la dolor, i la

l'altura de la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la

viu la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la

l'altura de la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la

l'altura de la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la

l'altura de la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la

l'altura de la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la

l'altura de la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la dolor, i la

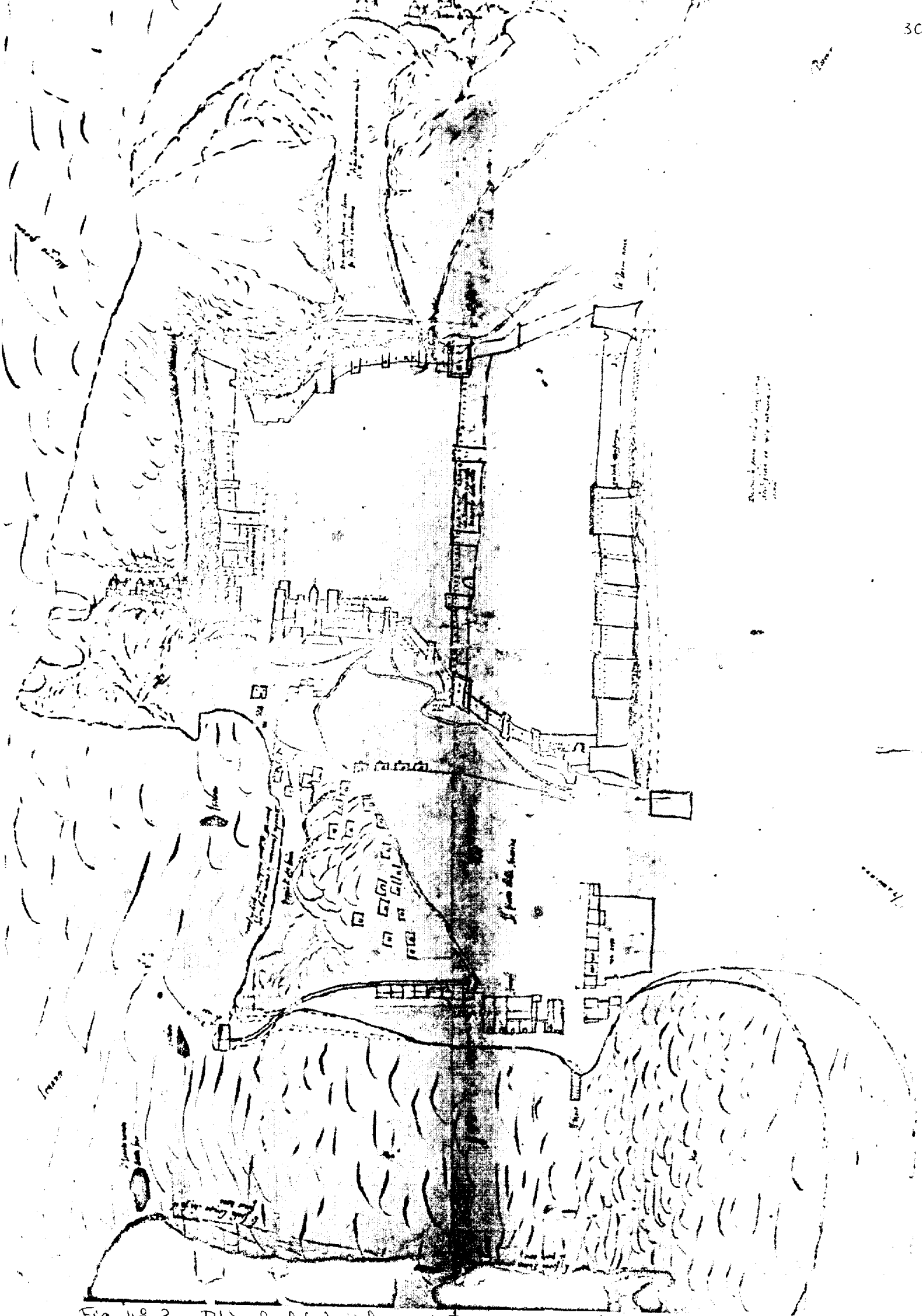

Fig n° 3 - Planol del triple recinte, regions Calvi

... medieval. ...
... d'un "triple ..."
... extern ...
... llocs est ...
... direct dete ...
... sub la mate ...
... al men ...
... antics ...
... no hi ha ...
... del poblame ...
... relació direc ...

... Després de ...
... prehistòria ...
... el poblame ...
... fou for ...
... classes, pri ...
... La conti ...
... mediterrà ...
... única (dén ...
... que les ...
... relació ...
... cap est ...
... fides ...
... tot les ...
... ament

... quasi doc ...
... hagué nou ...
... islàmic? Els ...
... del país ...
... per l'anti ...
... a l'Islam ...
... importants ...
... dominats ...
... (10).

[illegible]

...ent d'aque ...
 ...encader ...
 ...it bona per ...
 ...nonas d' ...
 ...e cl ...
 ...tota del ...
 ...irene (111 ...
 qu' ... falta ...
 ...fusta, ...
 ...dicional ...
 ...tibles de ...
 ...de la ...
 ...tats:
 ...fina bona ...
 ...lases de ...
 ...de nou ...
 ...div ...
 ...d' ...
 ...d'ambd ...
 ...fusta i per ...
 ...competència ...
 ...de la ciut ...
 ...de III ...
 ...norman ...
 ...medite ...
 ...el ...
 ...de perill ...
 ...en ...
 ...de la "croade ...
 ...9 ...
 ...eniya, ...
 ...als de ...
 ...estats (111 ...
 ...briques ...
 ...la ciut ...
 ..." (52). I ...
 ...del segle XIII.

foto nº 3

Conjunt occidental de Dalt Vila

Hem pot observar una visió de conjunt de l'espai ocupat per la ciutat medieval. Els límits poden arribar als peus dels jardins - a l'est - i de tota i a les roques, també a l'est (veure l'expressió en la fotografia). La part superior - primer recinte - ocupada pel castell, la ciutat i línies de defensa per limitar el carrer del Bisbe Torres - carrer de Sant Miquel, carrer d'en Julià ... Després una porció central, l'edifici del Conciliari indica el carrer de Joan Roman, que acaba a l'oest al carrer de les monges de clausura (el nou edifici queda perfectament destacat a l'extrem occidental (part superior dreta de la fotografia) - segon recinte. Finalment, el conjunt de carrers de la part baixa del poble - tercer recinte medieval - hem distingir la situació de l'església de l'Hospital de Sant Joan, "l'Hospitalet". En primer terme, cases amb balcons de l'exemple, en funció del barri de Carrer de Rey. (veure foto nº 4)

foto nº 4

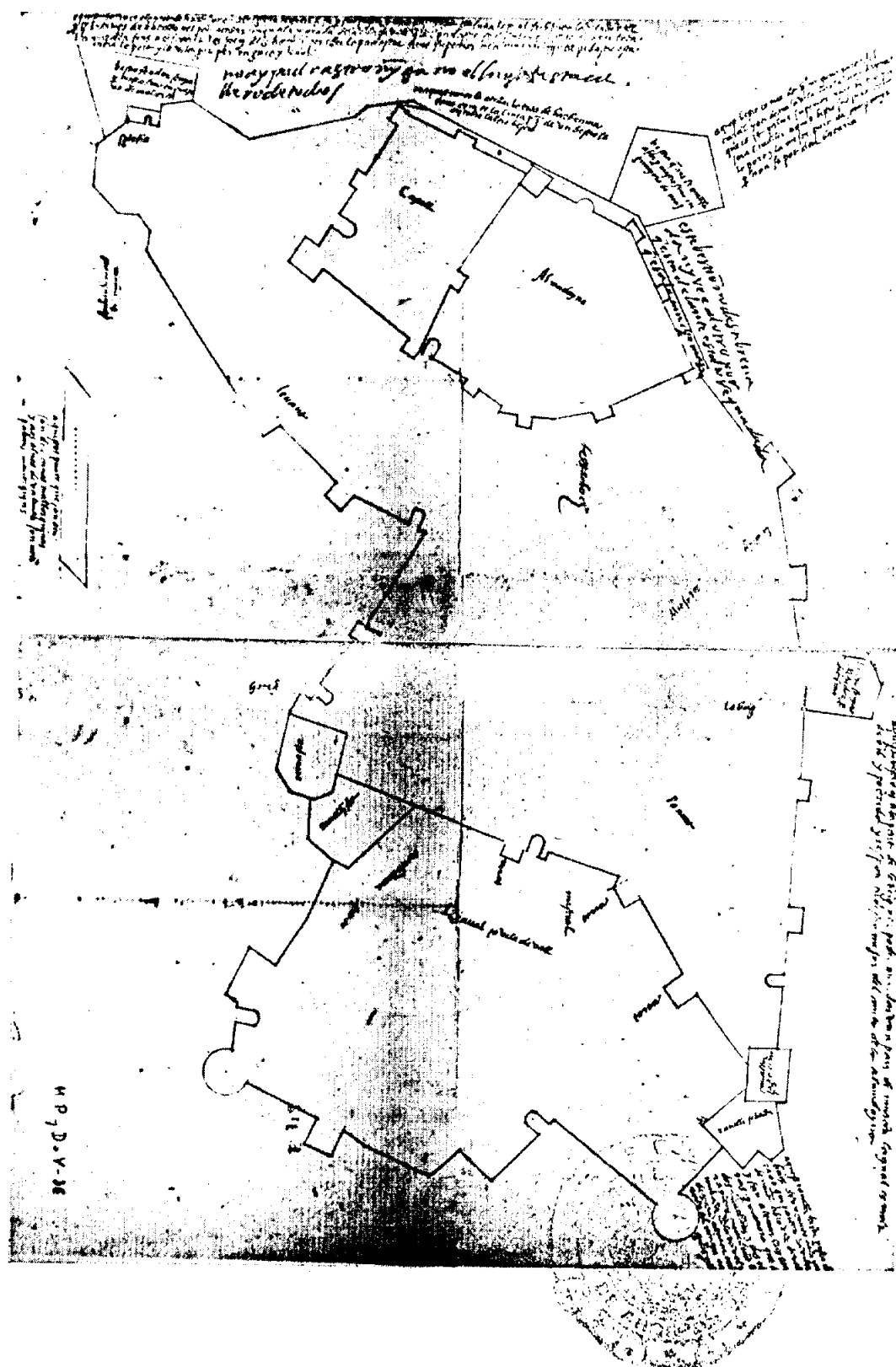

Port central del puig de Vila. De dalt a baix hom pot distingir: el castell, cases ocupant les torres del recinte medieval, el seminari amb la torre poligonal pròxima a l'espai recinte medieval, finestrell de les darreries del gòtic i cases modernes; cas de guardia del baluard de Sant Joan i rampa de sortida pels costats.

La línia indicada per la torre celada per el finestrell de gòtic neogòtic, la torre poligonal del seminari i el finestrell gòtic de la part baixa, és el límit oriental de la ciutat medieval. (Juny 1979).

El castell de Vila dels feits era d'un gran valor de la ciutat medieval. El castell de Vila (63). Entre les torres medievals hi ha una torre de gòtic neogòtic, la torre poligonal del seminari i el finestrell gòtic de la part baixa, és el límit oriental de la ciutat medieval. (Juny 1979).

Lámina II

«Traça de Iviça», Plano P. (Arquivo General de Simancas)

Figura nº 4 - Traça do triple recinto, segons Calvi

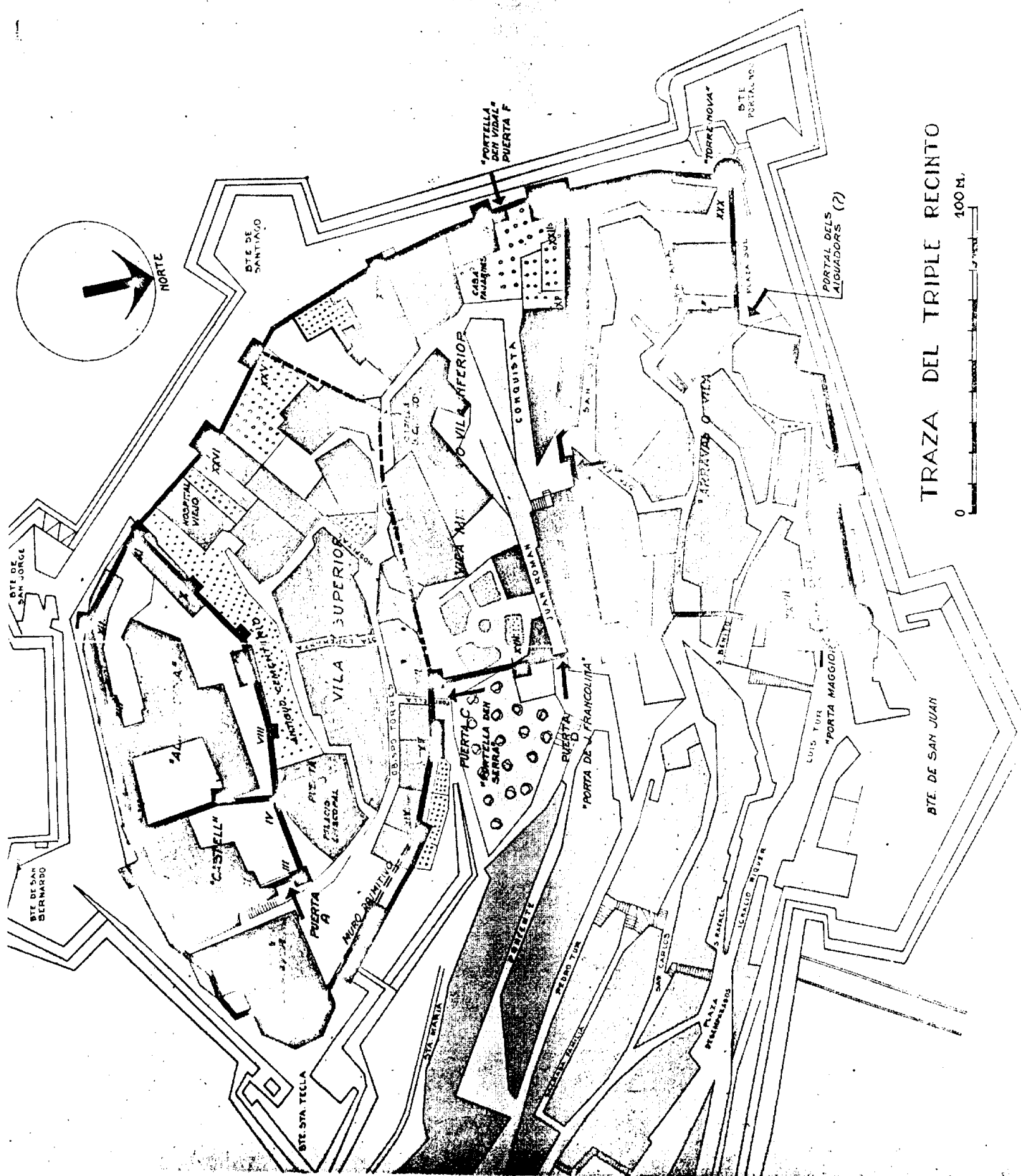

Figura nº 5 - Reconstrucció' del Triple recinto medieval, segons Antoni Costa

Foto nº 5

Sa Portella

Entrada al primer recinte medieval,
 sa portella comunica el carrer de Sta.
 Maria amb el tram final del del
 bisbe Torres a través de l'estret carrer
 que porta així mateix el nom de sa Portella
 (C. P. 1979)

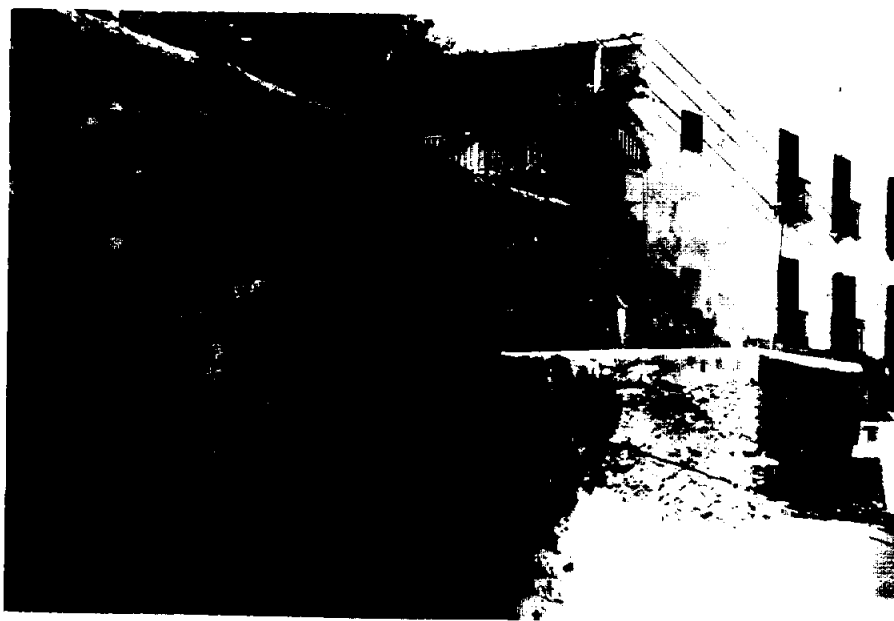
La vida en el interior de un carrer és molt diferent de la que es viu a l'exterior. La vida en el carrer és molt més activa i més plena. La vida en el carrer és molt més interessant i més variada. La vida en el carrer és molt més divertida i més alegre. La vida en el carrer és molt més sana i més saludable. La vida en el carrer és molt més útil i més productiva. La vida en el carrer és molt més educativa i més formativa. La vida en el carrer és molt més cultural i més artística. La vida en el carrer és molt més social i més comunitària. La vida en el carrer és molt més humana i més digna.

La vida en el carrer és molt més plena i més completa. La vida en el carrer és molt més rica i més variada. La vida en el carrer és molt més interessant i més divertida. La vida en el carrer és molt més sana i més saludable. La vida en el carrer és molt més útil i més productiva. La vida en el carrer és molt més educativa i més formativa. La vida en el carrer és molt més cultural i més artística. La vida en el carrer és molt més social i més comunitària. La vida en el carrer és molt més humana i més digna.

La vida en el carrer és molt més activa i més plena. La vida en el carrer és molt més interessant i més divertida. La vida en el carrer és molt més sana i més saludable. La vida en el carrer és molt més útil i més productiva. La vida en el carrer és molt més educativa i més formativa. La vida en el carrer és molt més cultural i més artística. La vida en el carrer és molt més social i més comunitària. La vida en el carrer és molt més humana i més digna. La vida en el carrer és molt més plena i més completa. La vida en el carrer és molt més rica i més variada. La vida en el carrer és molt més interessant i més divertida. La vida en el carrer és molt més sana i més saludable. La vida en el carrer és molt més útil i més productiva. La vida en el carrer és molt més educativa i més formativa. La vida en el carrer és molt més cultural i més artística. La vida en el carrer és molt més social i més comunitària. La vida en el carrer és molt més humana i més digna.

La vida en el carrer és molt més activa i més plena. La vida en el carrer és molt més interessant i més divertida. La vida en el carrer és molt més sana i més saludable. La vida en el carrer és molt més útil i més productiva. La vida en el carrer és molt més educativa i més formativa. La vida en el carrer és molt més cultural i més artística. La vida en el carrer és molt més social i més comunitària. La vida en el carrer és molt més humana i més digna. La vida en el carrer és molt més plena i més completa. La vida en el carrer és molt més rica i més variada. La vida en el carrer és molt més interessant i més divertida. La vida en el carrer és molt més sana i més saludable. La vida en el carrer és molt més útil i més productiva. La vida en el carrer és molt més educativa i més formativa. La vida en el carrer és molt més cultural i més artística. La vida en el carrer és molt més social i més comunitària. La vida en el carrer és molt més humana i més digna.

Foto nº 6

Hang i tone del segon recinte medieval
 (part interior). Es troba a l'actual carrer
 de St Jaep. Hom pot observar l'ocupació
 dels murs per les vivendes. (Juliet 1987)

Foto nº 7

Carrer del Portal Nou

Aquest carrer pren el nom de l'accés a la ciutat, per la part occidental, pel baluard del portal Nou. Les cases de la dreta donen seguit de línia exterior oest del recinte medieval. La pujada es fa per unió d'escalons i el carrer, com quasi la totalitat del sector occidental de Dalt Vila, es troba descendent amb les línies que corren entre les pedres. Hom pot distingir tres botiques obertes per al turisme: una a l'esquerra de la fotografia i altres dues a la dreta. Al fons, frequent de mur per limitars, per l'interior de la vila, el segon recinte.

un ... de sis ...

... divisso ...

... **Ara** ...

... (...) ...

... la ...

... (33).

... ^{hi} ...

... ^{part} ...

[illegible]

100-443889-100

1. Aquestes dades són el resultat d'un treball de camp que s'ha dut a terme durant els últims anys, i que ha permès obtenir una visió més completa de la situació actual de la indústria del paper a Catalunya.

2. El treball s'ha desenvolupat en tres fases:

1. Recopilació de dades: s'han realitzat entrevistes amb els propietaris i directors de les empreses, s'han revisat els registres oficials i s'han recopilat les dades disponibles a la literatura tècnica.
2. Anàlisi de les dades: s'han analitzat les dades recollides per identificar les tendències principals i les causes de les variacions.
3. Redacció del treball: s'ha redactat aquest treball basant-se en els resultats de l'anàlisi.

3. El treball té com a objectiu principal proporcionar una visió clara i concisa de la situació actual de la indústria del paper a Catalunya, així com identificar les tendències principals i les causes de les variacions.

4. El treball està estructurat de la següent manera:

1. Introducció: presentació del treball i dels seus objectius.
2. Metodologia: descripció dels mètodes utilitzats per recollir i analitzar les dades.
3. Resultats: presentació dels resultats de l'anàlisi, organitzats en capítols que corresponen a les diferents fases del treball.
4. Conclusió: resum dels resultats i identificació de les tendències principals i les causes de les variacions.

5. El treball està destinat a ser utilitzat com a font d'informació per a les empreses i els organismes públics que estiguin interessats en la indústria del paper a Catalunya.

6. El treball està redactat en català i està disponible en format digital i imprès.

7. El treball està sota una llicència de domini públic i pot ser utilitzat lliurement per qualsevol persona.

8. El treball està sota una llicència de domini públic i pot ser utilitzat lliurement per qualsevol persona.

9. El treball està sota una llicència de domini públic i pot ser utilitzat lliurement per qualsevol persona.

10. El treball està sota una llicència de domini públic i pot ser utilitzat lliurement per qualsevol persona.

Il presidente della Corte ha parlato di "accusa d'eccezione" e ha detto che il processo è "storico".

[illegible]

II-2.5. L'incorporació d'Eivissa i Formentera al món occidental

II-2.5.1. La repoblació catalana. La conquesta catalana de 1235 significà per a les Pitiüses la seva incoorperació al món occidental, preses ja als musulmans, que representaven el món oriental. La primera tasca dels conqueridors feudals seria la d'organitzar el nou poblament a les Illes, recuperades per al cristianisme. El mateix any de la conquesta, concediren, per aquest efecte, una Carta de franquícies, basada en la carta pobla que Jaume I havia atorgat a Mallorca peus anys abans. Aquesta "Carta" fou, segons Macabich, la "base i principi del dret local" i atenyia a estimular el poblament d'Eivissa i Formentera per cristians. Els privilegis concedits són notables, i neccessaris, ja que la nova situació de terra frontera enfront de l'Islam no feia a les Pitiüses massa atractives a la repoblació catalana.

Per medi de la carta de franquícies els nous pobladors veien reconeguts uns drets i llibertats, bàsics per a l'organització de la vida illenca, segons els esquemes del món cristià occidental coetani (el món feudal del segle XIII). Els repobladors cristians eren lliures en llurs persones. Econòmicament s'els dóna la possessió franca de camps, pastures, pesca, i es veuen exents de drets de port i d'altres imposicions fiscals. Quan a l'administració de justícia es reconeix el dret de participació dels "hòmens bons" (=prohoms o gent principal) junt amb els delegats dels cossenyors, poguent intervenir en una conciliació prèvia al judici, participar-hi si aquest es celebrava, acompanyar als jutges al domicili dels acusats; per altra banda, eren suprimides les "ordalies" i "judicis de Déu" (proves d'innocència per foc o ferro calent, per aigua, etc.) i s'establia que el servei judicial fos gratuit -només es pagava una quantitat en cas de que els saigs haguessin de sortir de la vila-; els bens dels culpables no podien ésser confiscats snó en causa molt greu. Però el que és atès amb més cura es la defensa de militar, cosa per la qual foren exempts de serveis de guerra fora de les Illes els seus pobladors (100) i, poc més tard, reberen el dret d'explotació de les salines per a poder fer front a les despeses de fàbrica de murs i a la custòdia de la terra (101).

Les franquícies i tots els privilegis foren confirmats per Jaume II de Mallorca i els cossenyors eclesiàstics l'any 1299, creant-se també en aquesta data, definitivament, l'Universitat o Comú d'Eivissa i Formentera, que exer

ciria les seves funcions fins a la guerra de Successió en que, perduda i entregada a les forces de Felip V de Borbó, aquest imposaria un centralisme de tipus francès, privant a les Illes de llurs llibertats especificues i capacitat d'autogovern amb els Decrets de Nova Planta.

Malgrat totes les avantatges i privilegis concedits en la "Carta de franquícies", no sembla haver hagut una repoblació gaire intensa per part dels catalans. Fins i tot és verssemblant una disminució de la població illenca arrel de la conquesta cristiana. Les cases de la vila i el castell foren repartides a parts iguals entre els conqueridors, tal com s'especificava al document previ a l'expedició en que pactaren els tres senyors feudals. No és probable que a aquestes cases hi restassin els moros, al menys a les principals i els que quedaren degueren passar a la condició de captius -a excepció, potser, de qualche noble que hagués pactat i ajudat als conqueridors-; els captius musulmans foren ocupats en diverses tasques, especialment les agrícoles (pensem que les feixes o horta de Vila necessitaven una mà d'obra hàbil per al cultiu i que els senyors propietaris d'elles no hi treballarien ^{amb} les seves mans).

Per un indici de la repoblació tenim la publicació, per part de Macabich, d'una llista de 229 cognoms al segle XIII, que pujaven a 321 el segle XIV. Un altra pot ésser la toponímia: Talamanca, per exemple, és el sector septentrional de l'antiga badia d'Eivissa, abans de que les illes del centre quedassin unides a terra ferma, i és tambe una petita localitat de la Catalunya central. Però el tema de la repoblació encara espera la ploma de l'historiador.

II-2.5.2. La recessió demogràfica. A la possible pèrdua de població del segle XIII, s'hi sumà la recessió demogràfica, general^a tot l'Occident, de la segona meitat del segle XIV i del segle XV. A Eivissa, per la seva problemàtica particular de terra frontera enfront dels actius musulmans nordafricans, i en el camí de les rutes comercials amb el nord d'Àfrica i llevant peninsular, es vegè també afectada per els enemics -rivals comercials- de la Corona d'Aragó (Gènova, Castella, principalment). Des dels primers anys del segle XIV els documents en parlen d'una manca de població, i la xifra més baixa és la de l'any 1392 en que s'hi compten només cinc cents focs per a tota l'illa. Males collites, pestes i guerres contribuïren a aquesta situació, segons podem deduir de la documentació publicada: De mossèn Maca-

bich (1966-1967), en treim les notes següents:

- 1335- El rei escriu al seu governador a Eivissa, Ramon Muntaner, perquè es concedeixi patent de cors a un corsari acabat d'intalar a l'illa amb sa família, segons demanaven els missatgers dels jurats i prohoms d'Eivissa, ja que, diuen aquests, els corsaris de l'illa anaven en terra de moros enemics a captivar-ne per poder conrear la terra, ja que no es trobaven a Eivissa persones franques (= lliures) per al treball agrícola.
- 1335- No hi ha prou cavalls armats per a la guerra contra Gènova
- 1348- No hi ha prou guàrdies per a les portes de la ciutat (observem que aquesta data coincideix amb la terrible peste negra que assolà tot l'Occident, i la Mediterrània en general).
- 1354- Un document es refereix al "temps de la gran mortalitat darrerament passada".
- 1359- Amb motiu de la guerra contra el rei de Castella, s'insisteix en la manca d'hòmens.
- 1372- El rei En Pere autoritza el cors armat a Eivissa contra moros enemics.
- 1381- Un document parla de que per "diverses mortalitats e fams que aquí són estades" els clergues puguin accedir als oficis universals (= càrrecs municipals), a manca de gent idònia.
- 1392- El visitador eclesiàstic, Joan de la Mata, troba només 500 focs a tota l'illa (aproximadament, unes tres mil persones, de les quals una meitat a la vila), i explica la "minvada de poble" per "mortalitats e caresties e altres fortunes".
- 1408- Formentera despoblada i niu de corsaris moros
- 1491- El rei Joan II atorga el "privilegi reial de Sant Miquel i Sant Antoni", per el qual ningú fos empresonat per deutes des de Sant Miquel (29 de setembre) fins a Nadal, per ésser l'època de sementera.
- 1493- Notícies de còlera morbo a Mallorca (no sabem si arribà a afectar també a Eivissa).

Notícies de la llarga, i intermitent, guerra contra Gènova.

II-2.5.3. L'organització política i administrativa (102). A les primeres disposicions dels cossenyors hom distingeix un germen d'actuació municipal: intervenció dels prohoms en l'administració de justícia, anomenament de funcionaris als estanys de les salines, síndics pontant la veu de la comu-

nitat fora de l'illa. Però la veritable configuració de la vida municipal pitiüsa data, com ja hem esmentat abans, de la concessió de Jaume II de Mallorca -fill de Jaume I el conqueridor i primer rei de la Casa de Mallorca- el 1299, i que fou seguidament confirmada per els cossenyors eclesiàstics, hereus de Guillem de Montgrí (l'arquebisbe de Tarragona i l'ardiacà de Sant Fruitós). Per aquesta concessió es disposa que les dos illes d'Eivissa i Formentera formin un sol municipi, comú o universitat. Anualment, els batles dels cossenyors, assessorats pels prohoms de la terra n'elegien tres d'aquests per jurats, els quals, a llur torn, elegien deu consellers per què els assessorassin i ajudassin en l'ordenament del comú. La data d'elecció era el primer d'abril; immediatament, jurats i consellers anaven a l'església de Santa Maria -l'única parròquia de les illes- on els batles dels cossenyors els prenen jurament i promesa de que complirien fidelment en llurs oficis, a honra i servei dels senyors, de l'universitat i de tota la república. Més tard l'anomenament dels jurats passà a ésser competència d'un Consell General, i els oficis universals anaren augmentant en nombre així com es complicava la vida i les funcions municipals,

La societat estamental eivissenca quedava perfectament reflectida en l'organització del comú: Tres mans o estaments, mà major, integrada per cavallers i gent principal "qui són dels millors e pus rics de tota l'illa"; mà mitjana, constituïda per mercaders, mariners i menestrals; i mà forània o mà de fora, representada pels habitants del camp (propietaris), es repartien els oficis universals.

Segons les "Ordinacions" darreres que coneixem, les de 1686, els càrrecs municipals es repartien de la següent manera:

A la mà major corresponia el primer jurat o jurat de mà major, l'escrivà de la sal (secretari en l'explotació de les salines) i un conseller.

A la mà mitjana, el segon jurat o jurat de mà mitjana, el mostassaf (que vigilava els pesos i mesures al mercat) i un conseller.

A la mà forània, el tercer jurat o jurat de mà de fora, un conseller, el formenter (que havia de tenir cura dels dipòsits i de la distribució del blat), el logador (que contractava i dirigia als treballadors per a l'extracció de la sal) i el tercer arbitrador (qui estava encarregat de la neteja de sèquies als estanys de la sal).

Els oficis de clavari (encarregat de l'administració dels dipòsits d'a-

rrós, d'oli i de pólvora disposats per l'universitat, i ademés del pagament de diferents serveis subvencionats per aquesta), l'obrer (que dirigia i pagava les obres fetes a càrrec de l'universitat) i de guardià de la sal (qui duia compte de la medicació, extracció i embarcament de la sal) s'anaven tornant entre la mà major i la mà mitjana. I des del segle XV en que el nombre de jurats havia passat a ésser de quatre, el primer jurat, o jurat en cap, s'assignava, també per torn anual, entre els que cessaven a les juraries dels dos estaments ciutadans -mà major i mà mitjana- passant el jurat d'aquella a dir-se segon jurat, tercer el de la mà mitjana i quart el de mà de fora. El jurat en cap, en cas de mort o absència del governador -representant del rei a l'illa- passava a fer-s'en càrrec de les seves funcions fins a l'arribada del nou o tornada de l'absent.

Els jurats, oficials i consellers -a excepció del formenter i del logador- formaven el Consell Secret, que entenia en tots els assumptes ordinaris i en l'elecció del mostassaf (en el dia de Pasqua) i en la dels oficials de la sal, escrivà, guardià i tercer arbitrador (en el dia de Tots Sants).

De entre 250 persones escollides, dins de cada braç o estament, d'entre les principals de l'illa, s'en formaven cinc grups iguals de cinquanta persones cada un, la Cinquantena, cada un dels quals entrava en funcions, també per torn anual. La Cinquantena més el Consell Secret constituïen el Consell General, que entenia en els assumptes més importants, i greus urgents, i elegia els jurats.

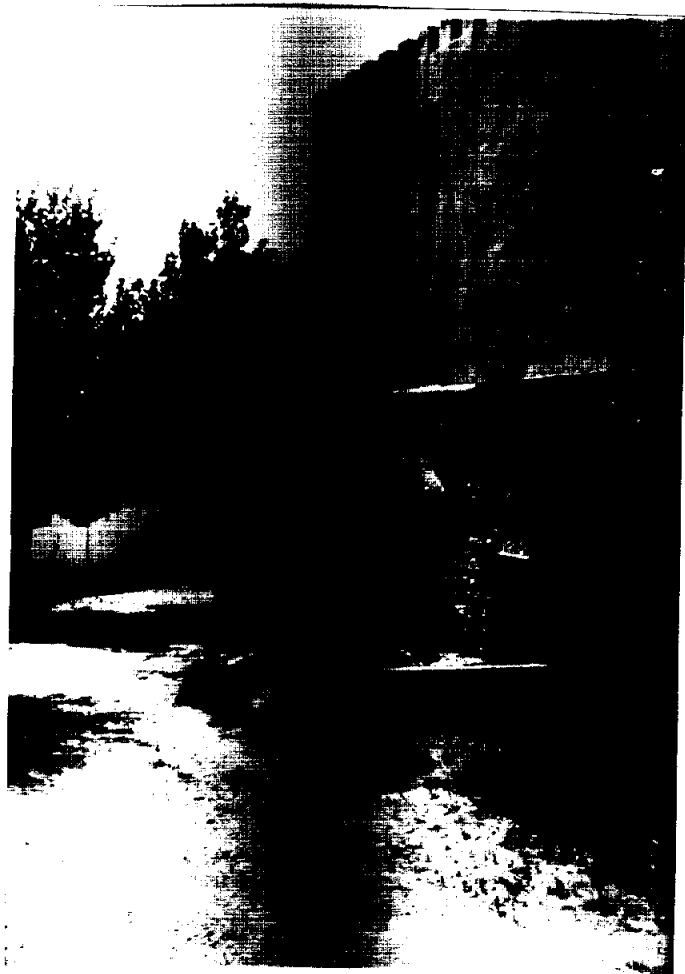
Des de l'any 1454 s'introduí el sistema de "sac i sort" per a l'elecció dels càrrecs universals. Consistia en que cinc habilitadors, escollits al Consell General, un per Cinquantena, escollien, a llur torn, dins del seu grup o Cinquantena respectiva, atesos els tres estaments i sota secret jurat, els noms de les persones que entenien ésser més idònies per al règim municipal. Aquests noms eren ficats en boles de igual pes i grandària i les boles dins tres sacs, un per cada mà o estament. El primer d'abril, data de la renovació dels càrrecs, un non anava extraient de cada sac les boles i el jurat major -o, més tard, el jurat en cap- anava declarant els noms així com corresponien als càrrecs, segons un ordre prefixat.

Per obtenir un "ofici universal" calia ésser major de vint-i-cinc anys i no tenir deutes amb l'universitat. Els oficials dels cossenyors no podien entrar en les juraries, però els clergues hi havien estat admesos des del 1381, per manca de gent idònia. Els portaveus de l'universitat eren anomenats sindics.

foti nº 8

Pati interior del castell

aquest pati correspon al que era l'Almudaina.
Podem observar tres moments -evolutius- a
les construccions. La part baixa, a la dreta, amb
les piles de pedra visibles, la porta amb un
accés a nivell més baix que l'actual i la columna,
serien les més antigues. Seguint la part cons-
truida a roble, de color groguenc. A l'esquerra,
les dependències subseqüents serien les més
modernes.

El poder reial vengué a intervenir en la vida municipal per medi del seu lloctinent o governador, ja que calia, sempre que es volgués introduir una modificació, l'autorització del sovirà. Les darreres "Ordinacions" són de l'any 1686, regnant Carles II, el darrer Àustria, i essent virrei a Catalunya Joan Josep d'Àustria, dins el corrent que s'anomenà "neoforalisme". Amb el decret de Nova Planta de Felip V, el primer Borbó, l'"universitat" quedà suprimida i convertida en "ajuntament", acabant-se l'autonomia administrativa de les Pitiüses, com a la resta de la Corona d'Aragó.

L'administració de justícia entrava dins de la jurisdicció senyorial, encara que, per la carta de franqueses s'havia de comptar amb l'assessorament dels prohoms de la vila, però sembla que el seu paper fou poca cosa més que consultiu i la resolució del judici era, en darrer terme, dels jutges. Cadascun dels senyors tenia, al seu quartó, jurisdicció civil i criminal, dret a las dècimes i laudemis (=sobre la venda i traspàs de propietats i acceptació i reducció de censes; estava evaluat en una quinzena part del preu del contracte a la vila i en una trigèssima als quartons), i al jurament de fidelitat i vasallatge. El Rei estava representat per el lloctinent o governador; l'arquebisbe per un veguer i un batle (tenia dos quartons); i l'ardiacà de Sant Fruitós per un batle.

Dins el territori del Rei -quartó de Santa Eulària- les causes eren jutjades en primera instància per el governador, poguent-se apel·lar a un jutge delegat i admetent-se recurs davant el Virrei de Mallorca. Als quartons i partides de l'Arquebisbe -quartons de ses Salines i de Balansat- jutjava en primera instància el veguer, l'apel·lació de la sentència podia fer-se davant del batle i, en últim terme, davant del governador reial; al veguer corresponia però, com a jutge ordinari, la resolució i compliment de la sentència final. Al quartó de Portmany jutjava el batle de l'Ardiacà, poguent-se recurrir al governador. I, sempre com a recurs final, al Virrei de Mallorca.

Hi havia unes places de jurisdicció comuna, en torn anual entre els cossenyors. Al segle XV aquestes eren: Formentera, el raval de la Marina, les places de la Torreta -centre oficial de la vila, on s'hi construí la "casa de la Cúria- i la de les "tres corts" al castell (així anomenada perquè s'hi trobaven les oficines o cúries dels tres senyors de les illes), la carniceria, el mercat, la presó, els estanys de la sal, tot el referent a las naus i a la gent de mar, el patronat de l'església parroquial (que seria després exercit per l'Universitat), el domini sobre la mateixa universitat, la resolució de negocis d'interès general i publicació de quantes lleis i disposicions afectaven al règim i govern de

foto nº 9

Torre de l'homenatge

Ak castell, la torre medieval de l'homenatge és un símbol de l'heretatge cristià-occidental (innat en el món feudal) que ens representen els conquistadors catalans.

l'illa. Més tard apareixen també com a llocs de jurisdicció comuna els barris de la Vilanova i de Santa Llúcia. Al segle XVI (dins del corrent de l'autoritarisme monàrquic) el governador reial assimilà totes les jurisdiccions civils i criminals, però sense que els cossenyors eclesiàstics perdessin llurs respectius drets feudals, sobre tot en el terreny econòmic i de relacions personals, de vasallatge.

El botxí era un esclau; al principi s'el prenia, per torn, de les cases particulars, però des de 1569 l'universitat obtengué dels consenyors que en pagassin un.

Els deures senyorials afectaven, principalment, a la defensa de l'illa. A més de la concessió a l'universitat de drets sobre la sal per a la reparació i construcció de murs i manteniment de diversos serveis defensius, cada senyor feudal havia de mantenir dues guardies nocturnes al castell i quatre cavalls armats -en peu de guerra- per quartó que posseïssin. De fet l'arquebisbe en mantenia vuit, l'ardiacà de Sant Fruitós quatre i el rei només tres, haguent concedit tres cavalleries al seu quartó per aquest servei: eren les cavalleries de Peralta, Santa Maria i l'Alcudia (103). Ademés cada senyor havia de contribuir, proporcionalment, al manteniment d de l'església parroquial de Santa Maria.

Atribucions exclusivament reials eren la declaració de guerra i de pau, castigar com a pirates a tots aquells que trencassin les treves amb els moros, confiar les claus del castell i de la vila d'Eivissa, vigilar dia i nit per la seguretat pública, la revista i manteniment en bon ordre dels cavalls armats. El Rei actuava a través del seu representant a l'illa, el lloctinent o governador, qui residia al Castell. En absència o mort del governador, la costum va ésser que el substituís el jurat primer (o jurat en cap), costum que va prendre força de llei al ser aprovada per el Rei en un document de l'any 1646 (104).

II-2.6. La vila cristiana

Després de la conquesta catalana, Eivissa aniria prenent un nou aspecte, d'acord amb la mentalitat dels seus habitants, remodelant el seu espai urbà interior. Del període islàmic mantendria, però, la disposició de tot l'aparell defensiu, estructurat entorn a l'alcàsser o castell i a l'almu-daina i amb el triple recinte murat descrit per les cròniques i dibuixat encara per Calvi i Fratin a l'hora de construir les modernes muralles renaixentistes conservades actualment.

Foto nº 10

Abbis i torre de la catedral

Part conservada de l'obra gòtica de la parroquia de Santa Maria (segle XIV), hom pot veure els finestralls de l'absis, amb senyals de la recent restauració. Segons el dibuix de Joan Baptista Cobi, l'absis de l'església parroquial de Santa Maria forma a part del conjunt defensiu del primer recinte murat. La muralla renaixentista vengué a protegir-la amb el baluard de Santa Tecla, des del que s'ha fet aquesta fotografia.

L'adquisició d'una nova fesomia urbana, cristiana i occidental, seria atesa en diferents etapes:

- Possible reestructuració d'una part del traçat dels carrers, més d'acord amb la mentalitat occidental dels catalans, deixant espais lliures i trencant còls de sac.
- Successives construccions d'edificis públics per a les noves necessitats: religioses -parroquia de Santa Maria, capelles dels gremis, diversos oratoris-, benèfiques -hospital de pobres-, civils -cases de l'universitat i de la cúria, transformant l'espai "oficial" de la plaça de la Torreta, al cim del puig de Vila-, així com diverses edificacions privades per a l'habitatge de les noves classes dirigents -remodelació i ampliació d'edificis antics, construcció de nous. Tot això amb els detalls característics del corrent artístic del moment, el gòtic.

Aquesta remodelació urbana es vege afavorida per la pèrdua progressiva de població després de la conquesta i per les diverses pestes i fams, així com per la deterioració de les velles construccions islàmiques. L'estat permanent de guerra al llarg dels segles XIV i XV potenciaria també els canvis amb les destruccions dels edificis, que els cristians aniran refent segons la seva mentalitat, les noves necessitats i els corrents estilístics coetanis.

Les descripcions dels cronistes ens donen testimoni d'aquesta paulatina transformació. Al Liber Gestorum del frare Pere Marsili que, encara que de principis del segle XIV, es basa en el Llibre dels Fets o Crònica de Jaume I -del segle anterior-, el castell és l'element urbà més destacable d'Eivissa i encara podem tenir la visió de com era al moment de la conquesta (105):

"S'aixeca sobre el mar el seu castell molt hermós, i inclou i tanca la vila dins dels seus murs; té raval junt de sí"

En canvi, a la descripció de Ray González de Clavijo, al pas per l'illa a principis del segle XV, els canvis al paisatge urbà queden perfectament reflectits, encara i conservant la vila les triples defenses de l'heretatge islàmic:(106):

"I la vila té la seva població en un turó elevat, que està arran de la mar; i té tres closos, i dins cada clos hi

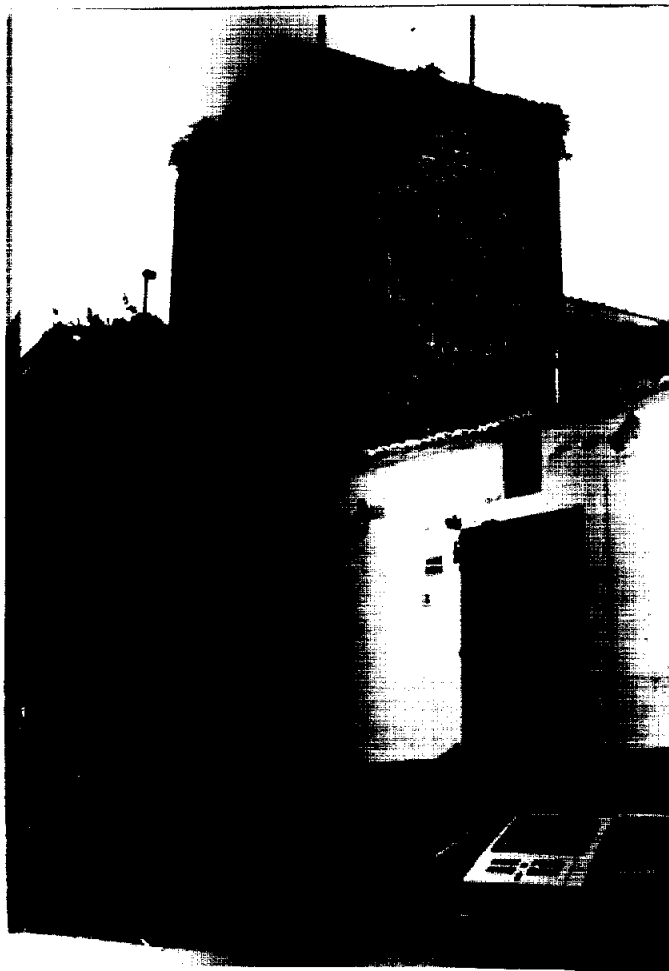
foto nº 11

Antiga capella del Salvador

Facana posterior de l'antiga capella petrona
del gremi de gent de mar, a la plaça de la
catedral, amb la creuella coberta. A principi
del segle XVIII el gremi cedí la seva capella per
ampliació de la Pen de la Vila i passà
a la Marina, a l'església de Sant Eloi,
fent amb els fusters i calafats.
Avui és part del Museu Arqueològic.
(Darrers, al darrere, la torre de la catedral)

Foto nº 12

Sa Torre.

Coneguda històricament com a "Torre del Consey" dona a la plaça de la catedral -abans plaça de ~~la~~ Torre- Al costat mur i porta d'entrada al palau bisbal. Darrerament aquest mur ha estat tombat, per donar més amplitud a la plaça i ha puèst destacat tot el cos de la Torre medieval que era una de les defenses del castell a l'era reial -puer aquest era caserna- de cos de guàrdia.

1979

Foto nº 13

Cases senyoriwoles

Al llarg del carrer del bisbe Torres es van succeint una sèrie de cases senyoriwoles. Aquí tenim, a la dreta, la casa Laudes o Canaleta, amb la galeria coberta i, sortint, el cos de la façana principal amb una curiosa finestra lateral. Al fons, part de la porta i balcó del pis de la casa Picarol. Observis l'empedrat del sòl.

Foto nº 14

Finestrell gòtic

Detall del finestrell de la casa Jander i Comasium, de les darreries del gòtic, i considerat com el més bell de les històriques existents de Dalt Vila.

A la mort del darrer propietari de la família Comasium, la seva viuda el legà a la companyia de serveis que la venia a l'ajuntament. Aquest ha cedí al llavors "Instituto de Estudios Ibicenses", fou reparada en part però encara no s'hi ha pogut fer càrrec definitiu. Hom parlava de convertir-la en seu d'arxius i biblioteca.

foto nº 15

Casa singorivola

En una raconada del carrer del bisbe Torres, davant a l'entrada d'un antic carrer, avui cobert, es troba aquesta casa on hom pot veure la superposició de les èpoques: un finestrell de finals del gòtic que no dona ja a cap sala, una porta amb les dovelles superiors disposades en semicercle de l'època dels cristians -possiblement. Espai ocupat des de l'època púnica, la superposició de construccions i, en ésser possible, la recuperació de les vivendes amb una adaptació a les noves condicions és la nota característica.

A l'esquerra de la fotografia es troba la casa dels Hobet -amb escut d'armes dels Ganiguera- que fou galeria Ivan Spencer, enrunada i apuntalada.

3

Finestrell del primer renouement

al mur del bisbe Tures i ja arribant
a la plaça de la Catedral podem veure
aquest finestrell del període isabelí. És
de la casa Gotarredona, mantinguda en
bon estat per la seva propietària, l'aposta
família. (Juliol 19).

Foto nº 17

Escut d'armes

Sobre l'entrada d'una casa del carrer del
birbe Tones trobareu aquest escut d'armes,
probablement del linatge dels Alvimia i els
seus vassallats, mostra d'un historial
guerrer, molt d'acord amb la tradició
històrica de l'illa, en perpètua
defensa de la seva seguretat.

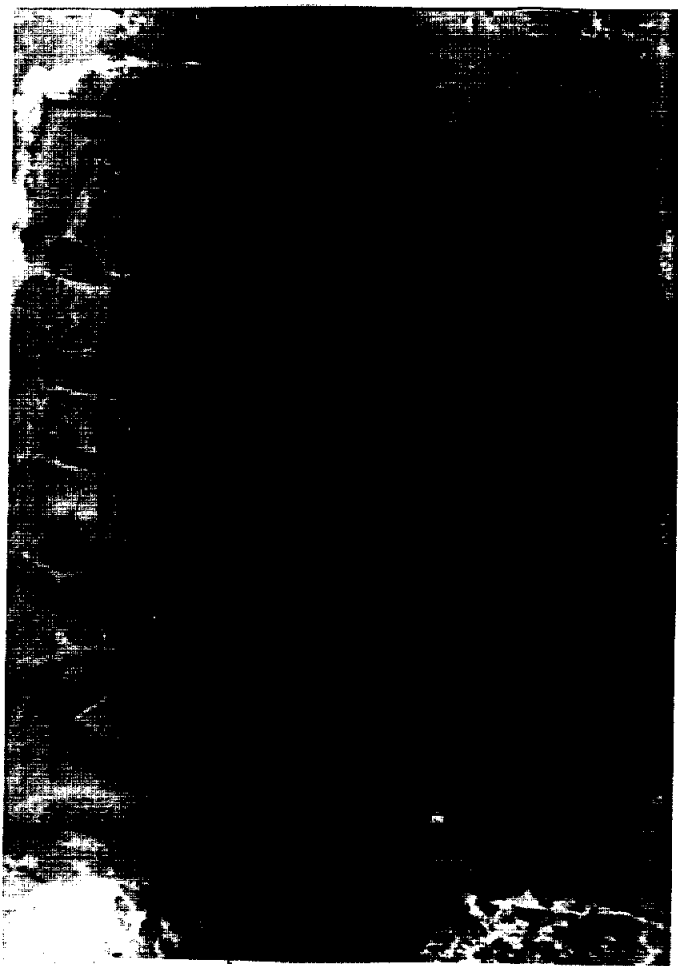

Foto nº 18Baluard de Santa Tecla

Des del fort d'enivell del carrer de Santa Maria
 podem palesa la magnífica disposició defensiva
 de la vila d'Eivissa. Torre companya vigia de la
 parròquia de Santa Maria, s'encua de l'absis fent
 part del dispositiu defensiu. Penjot a aquest, el
 nou mur de Calvi i el baluard de Santa Tecla
 tancant el conjunt. Filades de pedra viva perfec-
 tament unides per l'argamassa donen lloc a
 un murte inexpugnable, fent de la ciutat con-
 vertida en fortalesa enfront del perill turc i
 barbaresc.

Figura no. 6

Rectificació de la traca per Fratin

Foto nº 19

Baluard de Santa Llúcia

Angle i cos de guardia del baluard de Santa Llúcia, obra de Jacobo Frutu per informar positivament al Rei Felip II de la necessitat de l'ampliació del port de San Bartolomé, obra per protegir el port de Santa Llúcia.

Al peu d'aquest baluard, cases de San Pelayo i les figures de pic que baixen fins a la mar, sentint de foner on es llancen les escombres. En algun terme, part de les instal·lacions del nou port esportiu "Isla Nova". Al fons, organització de les construccions pels límits del pla de vila i enfilaent-se pels puigs de la sèrie d'Alisa.

... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

124 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...
 ... d'acord amb les ...

Foto nº 20

Portel del Principal o de ses Taules

Rampa moderna d'entrada a Dalt Vila. El portel, el portel de ses Taules, de Jacobo Fratin, és una mostra de l'arquitectura utilitària de finals del s. XVI. La porta presenta el joc de blocs entrents i sortents amb el gran escut de Felip II a sobre; a cada banda, dues estàtues romanes dins dos nínxols fets expressament per allotjar-les. ... 4 1920

Foto
nº 21

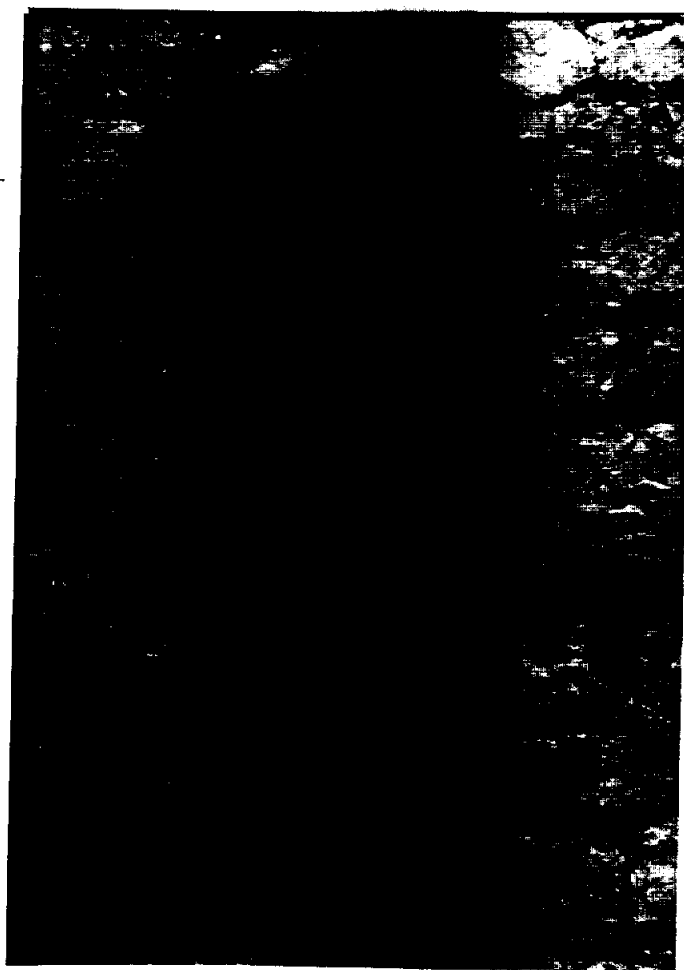

Porta de la Bomba

La potència defensiva dels murs situats de l'alumadaina queda palesa en el gruix de la porta de la Bomba, oberta al segle XIX per donar sortida des del Castell al barriard de Sant Jordi. El governador Sangra, que era alhora el representant reial, va fer posar a la part exterior d'aquest amb la barana de la Corona d'Aragó i, a baix, les seves pròpies armes.

Escuts de la Corona d'Aragó i de la família Sangra

Foto
nº 22

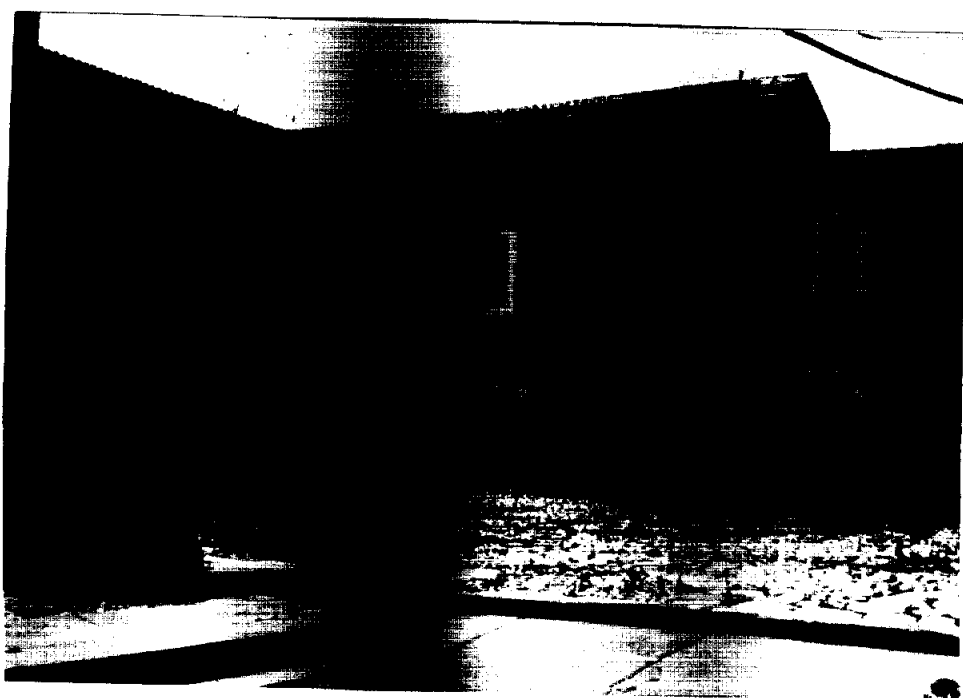
molt actiu des de finals del **segle XVII** i al llarg de tot el **XVIII** i primers anys del **XIX**. L'augment poblacional de la Marina fa que els Jurats expossin al rei la necessitat de fortificar i defensar la raval. A les llistes que consten en el raonament de la petició, feta el 1686, s'especifica que l'habiten més de **cinq cents** adults i dos terços més de menor edat; i el 1693, en una nova estadística dels jurats, s'hi comptabilitzen uns 1.500 habitants. Al menys des del 1738, la Marina té el seu mur protector, i el 1751 arriba als 1.700 habitants, quasi el doble que a la Vila murada (126).

Enfront del raval de la Marina, la vila murada rebrà, en conjunt, des del **segle XVII**, el nom de Vila o Reial Força. L'activitat constructora sembla haver-s'hi desenvolupat en dos moments principals: les darreries del **segle XVI** i principis del **XVII** -paral·lelament al tancament del recinte murat amb l'ampliació de Fratin- i les darreries del **segle XVII** i principis del **XVIII**, amb l'instal·lació de noves famílies a la Reial Força. El primer moment per una raó de tipus econòmic, la ja esmentada expansió de les activitats de tot tipus que comportà la magnitud de les obres del nou recinte abaluartat. El segon moment per una raó demogràfica, fer possible la supervivència de la Reial Força després de la terrible peste de 1652 que n'havia deixat la seva població reduïda en més de la meitat (de 1.000 habitants el 1652 a 477 el 1653) (127). En una nota de mossèn Macabich (128) veïm la preocupació per mantenir la potència de la Vila enfront de la Marina:

"1684: Que por estar esta Real Fuerza muy falta de habitantes, mande S.M. entrar 50 familias de las principales de las partes foráneas, y que éstas gocen del brazo militar, y que los Jurados les den alguna ayuda de costas para fabricar habitaciones"

Aquesta mesura sembla haver estat efectiva ja que, a l'estadística dels Jurats del 1693, es dona a la Vila una població de 300 veïns (uns 1.500 habitants), xifra que aniria minvant el segle següent fins arribar a 900 habitants el 1751 (129). ¿Podríem atribuir aquesta davallada de població als efectes de la pèrdua econòmica de ses Salines, incorporades a la Corona per Felip V, per "dret de conquesta", després de la guerra de Successió, que tengué lloc a la mort de Carles II (darrer dels Àustries)? (130).

Foto nº 23

Plaza d'armes del Castell

Vista parcial de la plaza d'armes; la disposició deu esser del segle XVI, puex ant la construcció de les noves muralles s'uniren el castell i d'alumdesins. Aquesta plaza queda un pè elevada que la fent situada a continuació tre, passada la porta del fons: hom hi pot distingir una antiga porta -de ferra- que queda aproximadament a un metre per davall el nivell de la plaza.

Al mur del fons, el nínxol i la, dua, obertura, ovalada, ens indiquen la esgléja del Castell, dedicada a St. Antoni de Padua.

En primer pla, a l'esquerra, una fontana, montre de la cura tenguda per a recollir aigua potable (hi ha uns sis dipòsits per recollir l'aigua).

Foto n° 24

El convent de dominics

Vista de conjunt de les instal·lacions del convent (a dalt)
i detall de les cúpules de l'església (a baix).
Fou residència dels dominics a Xivissa des de la seva
construcció al segle XVI fins a la desamortització de
Pleniscipol en que fou ocupat per diverses famílies
oficials i administratives. Avui l'antic convent és
seu de l'Ajuntament i alberga també la presó.
L'església és la parroquia de St. Pere amb jurisdicció
sobre tot Dalt Vila.

Foto n° 25

L'església
del convent

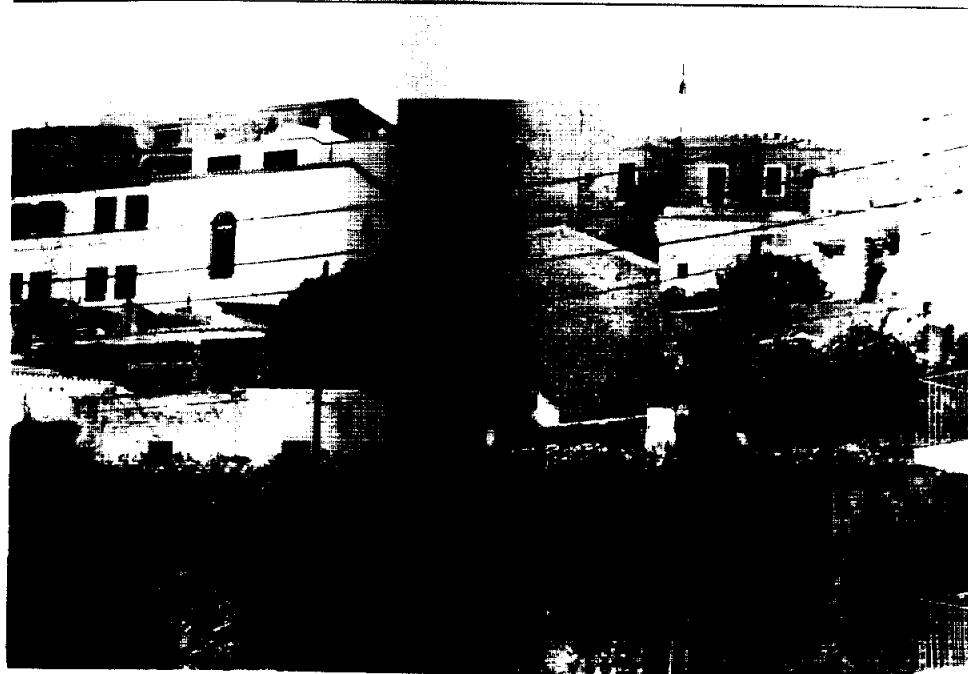
guan en esdevenir l'importància del maridatge i de l'estructura social i el nou període d'afirmació contrarreformista enfront de l'Imperi i de l'estat, nivell polític, per altra banda, de la Casa d'Aragó).

L'altra puntal de la Contrarreforma, la Companyia de Jesús, amb el bisbe d'Urgell, el 1663 i després el cardenal d'Urgell, el 1667, i el cardenal Llobet, i gràcies al pla de 1662 i al 1667, 1657 havien comprat dues cases contigües al carrer d'en Julià (avui del carrer Torres) entre la casa dels Llobet que ha estat galeria d'art i l'edifici de l'Hospital (que encara no ha estat restaurat); en elles instal·laren la primera casa-residència i l'església de Jesús. El 1658 compraren un altre carrer a l'actual carrer de Joan Roman, on s'hi trasllatarien després les dues úniques cases que hi havia a l'entorn de la seva, una la reberei en herència el 1667 i l'altra la compraren en pèl·lida el 1668 i el 1669 s'hi feu el convent, el costat d'aquella que hi havia i el costat dels jesuïtes. Del terreny escarpat que hi havia al costat de la primera casa comprada per la Companyia en aquest carrer, els jesuïtes en feren un jardí i a la part baixa, terraplenada, la feren una plaça, dedicada a Sant Joan. Els dos grups de construccions quedaren units per un arc que baixava el carrer i la plaça i a la part superior de la plaça d'entrada al carrer i a la plaça d'entrada al carrer i les cases dels jesuïtes, en part, sobre la part del carrer i de la plaça, del qual es veia el costat dels jesuïtes, la color roja, molt destacada a la meitat de la vora del carrer i de la plaça de Vila, amb el conjunt de les cases dels jesuïtes i dels jesuïtes.

L'Universitat de Lleida, totze begues i dotze llocs (internat) dels jesuïtes (133), cada una dotada amb dotze modius anuals de sal, i quatre escoles (de llegir, escriure i comptar, Gramàtica, Prosòdia, Retòrica i Lògica) encarregades també als jesuïtes i dotades de cent modius de sal o l'equivalent de 500 lliures. La tasca educativa de la Companyia fou descontinuada fins al 1767 en que el decret de Charles III els expulsà de les Illes Espanyoles.

El primer bisbe d'Urgell, el 1785, confirmà l'antiga Companyia de Jesús i Conciliar, i la formació de conciliaris, paper que fou substituït fins als darrers anys, en que la Companyia de Jesús fou substituïda per la Companyia de Jesús i Conciliar, i la Companyia de Jesús i Conciliar.

Foto nº 26

Vista de la part este-occidental del piny de Vila Rica del recinte ocupat per la ciutat medieval, ben pot distingir, de dalt a baix: el castell, la casa Lundes o Conarenha amb el finestrall gòtic, el Seminari a l'esquerra, i l'Església de l'Hospital de pobres -port posterior- al centre. Tanca el conjunt, fragment del lleng de muralla entre el baluard de St Joan i el del Portel Nou, amb la tuberia per abocament de les aigües residuals. (any 1975)

També apareixerà una comunitat religiosa femenina. Ja en Consell General extraordinari, l'Universitat havia acordat la fundació d'un convent de monges, que fou concedida en la visita arquebisbal de Joan Terés el 1594. Mossèn Antoni Andreu donà, a aquest efecte, tots els seus béns, i feu construir la part principal del convent, ocupant un edifici que havia estat hostal, i l'església, dedicada a Sant Cristòfol. Les monges, canoneses de Sant Agustí, de clausura, prengueren possessió del convent a les darreries del 1599 i, a l'any següent, arribaren per instruir-les dues monges mallorquines, rebudes amb gran solemnitat per autoritats, clergues i poble (134). El convent i l'església, al començament de l'actual carrer de Sant Ciriaco, s'aixecaven sobre el mur occidental extern del segon recinte medieval. Antoni Costa encara pogué retratar i publicar-ne uns merlets i una torre; però, malhauradament, l'església desaparegué els primers anys seixanta d'aquest segle i el convent ha sofert profundes transformacions amb la reconstrucció recent. L'enderrocament de l'església ha deixat al descobert, en el límit amb la casa Fajarnés, el que deu d'ésser un vell carrer medieval, estret, i a un nivell molt inferior al del solar ocupat abans per l'església.

De les comunitats religioses ubicades a la Reial Força a l'edat moderna, el convent de Sant Cristòfol és l'única que s'hi conserva a l'actualitat amb la mateixa funció.

El tercer recinte medieval, tant castigat al llarg de l'història bèlica d'Eivissa, protegit ara darrera dels baluards del Portal Nou i de Sant Joan, veurà també una remodelació urbana important que no acabarà fins al segle actual. És el sector de vivendes més humil de Dalt Vila, amb un traçat de carrers irregular i canviant en els dos darrers segles. Avui no ens en queda en ell res dels vells murs medievals a excepció de les dues torres redones que l'havien limitat a l'est i a l'oest; però els actuals carrers Muralla i Portal Nou en deuen de seguir l'antiga línia fortificada.

Al primer recinte el traçat dels carrers medievals no quedà pràcticament modificat. Petits detalls, com els finestralls renaixentistes del carrer del bisbe Torres, ens mostren la permanència de les famílies benestants a les proximitats del centre oficial, que era la plaça de la Torreta. Aquesta es veuria, a la fi, lliure del cementiri, essent el nou beneït l'any 1601 al peu de l'Almudaina i darrera de la Pabordia. L'edifici de l'Universitat s'engrandeix amb dues sales més, i absorbeix l'adjunta capella del Salvador (135), a principis del segle XVIII.

Foto n° 27

Torre i façana principal de la catedral

La torre campanar és gòtica, del segle XIV, nom hi pot distingir-se un finestral en obres.

La façana és dels primers anys del segle XIII i veuget a modificar la primitiva parroquial de Santa Maria.

Foto n° 28

Medalló gòtic de la torre de la catedral

L'ampliació de la parroquia de Santa Maria amb les obres del cos principal de l'església, modificaren la disposició del temple i cobiren, en part, l'obra gòtica, amb aquest medalló que ho puja dot, més raput, entre el campanar i la façana principal, sobre la porta d'accés a la torre, baix del finestral que dona una mica de llum a les escales (veure localització a la foto n° 27)

mit 252

També el castell quedà transformat. Innecessària ja l'independència entre aquest i l'almudaina, tots dos es fonen en un cos únic el centre del qual és la magnífica plaça d'armes, a la qual dona també la capella de Sant Antoni de Padua. Enfront del baluard de Sant Jordi, el governador Canoguera fa obrir, a través dels vells murs, la porta de la Bomba, i posa el seu escut d'armes a l'exterior a sota del de la Corona d'Aragó. El castell anirà prenent l'aspecte que arribarà als nostres dies, tret d'algunes ampliacions posteriors per la part de ponent.

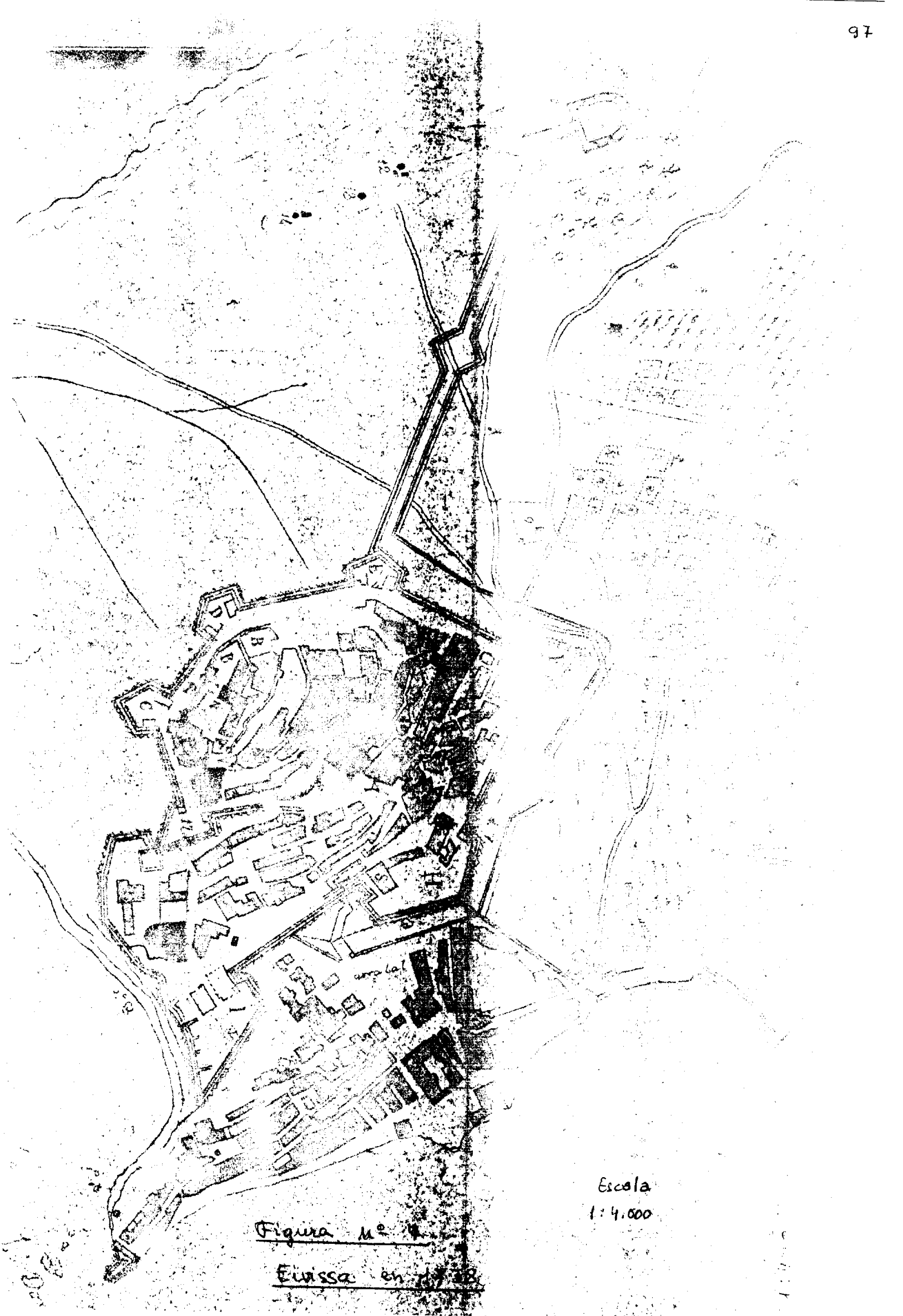
La parròquia de Santa Maria assoliria, en aquest període, la forma actual, amb l'ampliació i reforma dels primers anys del segle XVIII. L'unitat de l'antic edifici gòtic quedà trencada, i els arcs apuntats camuflats i arrodonits. El projecte de reforma fou encomenat el 1712 a un arquitecte valencià i les obres duraren fins al 1728 (136).

Prop de la casa de la Companyia de Jesús, a l'actual carrer de la santa Faç, l'Hospital de pobres i la seva església foren així mateix reedificats en els primers anys del segle XVIII -la portada porta data de 1708- (137), puix les construccions del segle XV es trobaven ja en estat ruïnós.

II-3.4. La reorganització administrativa i les reformes il·lustrades

El segle XVIII és el de les grans reformes. La nova dinastia borbònica entronitzada amb Felip V duu a Espanya l'absolutisme monàrquic i el centralisme uniformista del francès Lluís XIV, avi del nou rei espanyol. Això comporta, per als regnes amb institucions pròpies (Corona d'Aragó), la pèrdua d'aquèixes, prenent-se com a excusa l'oposició militar durant la guerra de Successió. L'uniformisme tindrà signe castellà -ja que la capital del regne és a Madrid i les lleis castellanes són les que permeten major llibertat a l'autoritat reial; per tant, s'estenen institucions, càrrecs i la llengua de Castella, que hom tracta d'imposar a tot el territori estatal, essent perfectament acceptada per les classes dirigents, mentre al poble segueix amb la tradicional. Les necessitats econòmiques del nou Estat centralista exigeixen la captació de riqueses i el coneixement de les possibilitats de cada regió. D'ací la requisita de totes les salines llevantine, i els censos de població (amb finalitats fiscals): 1746, cens del marquès de la Ensenada; 1787 el de Floridablanca; 1797 el que seria publicat per Madoz al seu Diccionario Geográfico y Estadístico, al segle XIX.

Passat el període de represàlies posterior a la guerra, les directrius estatals fomentaren l'economia i els estudis tècnics, al temps que s'entra en conflicte amb la Companyia de Jesús, per el control de l'ensenyança, essent aquèixa expulsada y els seus béns incorporats a la Corona.

L'atenció a la recuperació de la marina espanyola per part del marquès de la Ensenada primer i les necessitats bèliques i comercials després, beneficiaran la forta expansió del cors eivissenc -d'altra banda, perfectament reglamentat-, que tindrà una gran activitat al llarg de tota la centúria i part de la següent.

Dins l'aspecte tècnic, a Eivissa i Formentera s'aixecaren les cartes hidrogràfiques costaneres. Ens queden ^{entre d'altres} els mapes del brigadier Vicente Tofiño i l'obra de José Vargas Ponce -marí a les ordres d'aquells- Descripciones de las Islas Pithiusas i Baleares, treballs de l'any 1783.

A les darreries del regnat de Carles III ens arribarà la política del despotisme il·lustrat a través de dues institucions: el bisbat d'Eivissa (segregat del de Tarragona), amb titulars perfectament d'acord amb la política del rei, i la Junta de Govern de Galetà Soler, amb estreta col·laboració amb la mitra eivissenca (aquesta Junta és ja de 1789, primer any del regnat de Carles IV, però essent encara ministre el comte de Floridablanca).

II-3.4.1. La Nova Planta. - La Guerra de Successió tindrà per Eivissa uns forts efectes, al mateix que als altres territoris de la Corona d'Aragó. Demogràficament, ja hem vist com hi ha un davallament de població i, amb l'arribada de càrrecs no catalans, com la parla i moda de Castella s'estenen a la Vila murada, símbol de prestigi i del domini polític:

"En esta Real Fuerza... Su Caserio que se compone de ducientas Casas antiquissimas, y distinguidas, buena parte de sus Familias procedidas de conocidos Nobiliarios de todas partes de España, comprende nuevecientas personas de todas Clases, y Estados. Visten à la Española, y hablan con perfección su idioma", contrastant amb la Marina o raval, on:

"La Población que llaman la Marina, es como arraval de la Villa, ó Real Fuerça, y aunque accessoria à ella, solo en este caso se vé importar mas el accessorio que el Principal... Está construida al pie de la Villa, y à la lengua del agua. Componenla quatrocientas Casas, que habitan mil y setecientas personas; visten el trage, y hablan la lengua de Mallorca. Es gente inclinada al comercio del Mar, y enemigos capitales del nombre Mahometano" (138).

Els canvis a l'administració són importants. Per els Reials Decrets de Nova Planta (València i Aragó 1707, Catalunya 1716, Mallorca 1717) s'assoleix

Foto nº 29

Escut de l'Universitat d'Xivissa i Formentera

Sobre la pedra viva de l'edifici de l'antiga universitat es troba aquest escut d'armes, del comú, amb la data de 1703, any en què s'amplià la casa de la vila amb l'adjectiu capella del Salvador, del gremi de gent de mar. Sobre la porta de comunicació entre ambdós s'hi eleva aquest escut.

Aquí l'antiga Universitat - a la plaça de la Catedral - és Museu arqueològic i reuneix fons de troballes des de la prehistòria fins als temps medievals és molt important la col·lecció d'objectes primitius.

la centralització del poder monàrquic i l'afirmació de dos principis bàsics: l'autoritat reial per damunt de la llei i la lliure facultat del sobirà per a decretar impositcions fiscals. L'antic Regne de Mallorca quedà convertit en província i el Virrei substituït per un Capità General. Una nova Reial Audiència s'encarregaria de l'administració, del govern intern i de la justícia; de les seves decisions hom podia recórrer al Consejo de Castilla (el d'Aragó havia estat suprimit). Les funcions financeres foren assignades a l'Intendent. A les Illes s'imposà una contribució anomenada "talla", fixada en 48.000 pesos en 1721. El dret privat quedà ratificat (també a Catalunya; a Aragó li seria restituit, però no a València):

"En todo lo demás que no está comprendido en este decreto (el de Nova Planta), es mi voluntad se observen todas las Reales Pragmáticas y Privilegios con que se gobernaban antiguamente la isla y Reyno de Mallorca",

seguint en això l'informe del ministre Patiño sobre Catalunya i Mallorca:

"por lo tocante a negocios civiles e intereses de partes, no se hallaba el menor perjuicio al Estado y a la autoridad real y a las regalías soberanas" "Se observase (el dret foral) en todo género de últimas voluntades y contratos (i l'antiga pràctica judicial) por la pronta diligencia con que se sustanciaban y concluían en el Principado las causas en los delitos graves y atroces".

I el 1718 els Ajuntaments fóren reformats a l'estil castellà (139).

Fruit d'aquesta política és, a Eivissa, la publicació el 1751 de las Reales Ordenaciones de la Isla y Real Fuerza de Iviza, que son les Ordinacions de 1686, encara en català i confirmades en allò que no s'oposava a l'autoritat reial. Van precedides de una Resumpta Histórica, Dorogrāphica, y Coronológica de les Illes, en castellà, i seguides pel Decreto de Nueva Planta i d'una altra disposició de Felip V sobre certes pràctiques formalistes de prestigi, ambdós en castellà.

En el Decret de Nova veim com l'universitat queda convertida en ajuntament, els jurats en regidors, i es perd l'autonomia administrativa en favor del representant reial (el Governador), qui depenia de la Reial Audiència de Mallorca, presidia el nou ajuntament d'Eivissa i en proposava els càrrecs (Veure, a l'apèndix, Document II). Per altra banda, les salines -única font de riquesa de l'antiga universitat d'Eivissa i Formentera- ja havien estat incorporades a la Corona per "dret de conquesta".

Foto nº 30Accés a la plaça de Vila

Des del pati d'anvers del Principal s'obre l'accés a la primera plaça de la ciutat -plaça de Vila, oficialment de Sant Tur i Palmes. Hom pot observar l'empedrat del sòl, dues parades del "mercat hippie", un bar, i els característics balcons de les vivendes populars amb els pals que aguanten els estands de la roba (que s'aixuga al carrer després de rentada) i, en alguns, les cortines per protegir del sol.

II-3.4.2. L'aplicació de les idees il·lustrades a Eivissa. Amb Carles III, rei de 1759 a 1788, arriba a **Espanya** la política del "despotisme il·lustrat". L'atenció a la creació de **riquesa** a partir, principalment, de l'agricultura (teories fisiocràtiques), **unes ensenyances tècniques** per al poble aplicades a la manufactura de **productes de primera necessitat**, a més de la preocupació per un millor aprofitament de **ses Salines**, **seran**, a Eivissa, les característiques més destacades d'aquest reformisme econòmic i social. A nivell nacional, s'afirmen les "regalies" de l'Estat enfront de l'Església. A Eivissa i Formentera, on l'Església en tenia uns drets senyorials, la creació d'una nova ~~seu~~ episcopal (140) -reservant-se al rei el dret de patronat i de presentació del titular i **demés** dignitats eclesiàstiques- ferà dels bisbes els directes col·laboradors d'aquesta política il·lustrada, tractant de portar-la al darrer racó de **les nostres illes** a través de l'organització parroquial, malgrat del fracàs de concentració de la població rural entorn dels nous nuclis parroquials. El **xoc** serà amb els jesuïtes (expulsats del país), i hi haurà friccions amb els dominics (141): les directrius estatals marcaven el signe d'una **ensenyança racionalista** tendent a una laicicació social per eliminar el fanatisme religiós. També hom atenc aquí a la defensa de les illes, reparant i construint torres i reorganitzant Milícies (142).

Els informes i projectes de millores tendran un gran interès com a pas previ a les reformes propiament dites. Ja el governador comte de Croix ~~h~~avia reformat, durant la guerra dels Set Anys, les Milícies Urbanes i, just acabada ~~aqueixa~~, impulsava el cultiu de l'ametlla; les seves exposicions al rei (o les de l'Ajuntament, que ell dirigia i inspirava) donen compte dels coneixements de les necessitats de l'illa i de la Vila (143). Les "Descripcions" de Vargas Ponce, també en donen idea de la mentalitat de l'època (144).

El primer bisbe d'Eivissa, l'aragonès Manuel ~~Abad~~ y Lasierra, anomenat el 1782 i arribat a principis del ~~1784~~, envià a l'any següent un detallat informe al Rei, Breve noticia del estado natural, civil, militar y político que hoy tienen las Islas de Ibiza y Formentera con sus adyacentes, amb un plan de millores proposades. El ~~resultat~~ fou la creació d'una Junta composta per el Governador i el Bisbe, l'Assessor, el brigadier de Marina, dos capitans de les Milícies Urbanes, dos empleats en el ram de Rentes Reials, dos ciutadans propietaris, i dos cònsols comerciants (145), amb una precisa "Instrucció" del Rei al Governador per què, en perfect acord amb el Bisbe, observés "para el arreglo y remedio de la industria, y demás ramos importantes de dicha Isla y la de Formentera" atenció als següents aspectes: abasti

Foto nº 31

Carrer d'Ignasi Riquer (abans de St. Domènec)

Típic carrer de la "vella nova" que porta
des de la plaça de Vila a la de l'Ajuntament.
Les cases ens mostren els balcons
amb la roba estera al carrer.

Solitari a l'hivern, recorregut pels viants
a l'Ajuntament i pels infants que van al
parc amb i a l'escola propera, a l'estiu
ven les cases portes obertes, gairebé cada planta
faixa convertida en establiment comercial, i
amb el pas continu de turistes visitant
Balt Vila.

ment d'aliments i demés articles de primera necessitat, Milícies Urbanes, Marina i Pesca (amb una escola de navegació), Salines, Escola de primeres lletres, arts i oficis, Indústria, Agricultura, concentració de la població rural. Aquesta Junta, constituïda amb caràcter de "Societat Econòmica d'Amics del País", acordà l'establiment d'un Hospici i Casa de Caritat i la formació de comissions d'estudi per els diferents plans indicats a l'"Instrucció". Aprovats per el Govern, amb algunes variacions, d'acord amb el "Pla polític i econòmic", el Rei encarregà de la seva execució a l'Assessor Gaietà Soler, amb caràcter de Comissionat Reial. Per Reial Ordre de 1789, la Junta primitiva quedà constituïda en Junta perpètua de Govern per a l'aplicació del "Nou Sistema" (o conjunt de plans) i amb control sobre l'Ajuntament. Presidí aquesta Junta el nou consagrat bisbe, ~~E~~staquio de Azara (aragonès, de distingida família il·lustrada) fins al 1795 i, després, el seu successor, el català Climent Lloer. Les despeses, a part de les importants aportacions econòmiques personals del bisbe Azara, anaven a càrrec d'un "Fons de Millores", els impostos del qual tenien molt descontents als eivissencs. La mateixa Reial Ordre reformava l'Ajuntament, que seguia presidit per el Governador Militar i constituït ara per sis Regidors perpetuus -quatre de l'estat noble i dos del general- i un Secretari, tots d'anomenament reial; dos diputats del comú i un síndic personer, d'elecció popular; un arxiver-mestre de cerimònies i un majordom o tresorer; tampoc no acceptava de massa bona gana el control de la "Junta de Govern".

Traslladat a la Cort el 1797, Soler redactà un "Inventari del nous establiments i millores a les illes d'Eivissa i Formentera" (146), on dóna detallada compte de les realitzacions: instal·lació de diverses indústries i manufactures; millores a la ciutat amb construcció de cases i edificis públics, reparació de carrers i cases, font pública i fonda a la Marina, mercats; cap brevació de finques; almadrava i construcció naval (147); Salines; obres públiques; demarcacions territorials; i, amb més espai, les millores agrícoles, amb vivers públics, detalls de cada poble, cultius estesos o introduïts. Soler es queixa de la no acceptació del plan militar, que hauria fet augmentar la població, facilitat la seva concentració i lliurat braços al camp.

Totes aquestes millores, a més de l'atenció a la salut pública, comportaren un augment poblacional, sobre tot al camp i a la Marina. Els 12.800 habitants de la "Ressumpta" són, a l'"Informe" de Soler de 1797, 15.493 -distribuïts en 3.229 famílies-, dels quals 892 a la Ciutat, 2.430 a la Marina, 284 a les ro-

Foto nº 32

1. "Hospitalet"

Façana de l'església del que fou Hospital de pobres fins al 1849. La primera fou edificada a principis del segle XV, enderrocada després, va ser reconstruïda acabant-se els primers anys del segle XVIII, com ens indica l'inscripció i data de la capida - batx del núm 101 "Pauperes sibi hic domum edificavit 1708". Dedicada a nostra Dona del Patrociní, avui roman tancada per perill d'enderrocament. Es troba al carrer de la Sta. Faç. És una manifestació de la funció benèfica duta a terme per l'església.

dalies de la vila; 14.362 al conjunt de l'illa d'Eivissa i 1.131 a Formentera (148). L'inmigració fou notable: mallorquins, catalans, estrangers, atrets per instruir als eivissencs en les arts i oficis que desconeixien i en l'introducció de nous cultius i modernització de les tasques agrícoles. Es notable el creixement de la població de la Marina -que seria ja des d'aleshores el centre econòmic de Vila- i el de Formentera (aquest sembla haver estat bàsicament per repoblació d'eivissencs, a més del creixement natural). En canvi, la ciutat enmurallada pràcticament no en sofreix variació: de unes 900 persones a la "Ressumpta" a les 892 de l'"Inventari" de 1797.

Els efectes econòmics d'aquesta política il·lustrada els podem veure al "Gens de la riquesa territorial i industrial de Espanya l'any 1799". La província d'Eivissa i Formentera presenta un producte provincial brut de deu milions de rals -corresponent el 90,6 per cent al producte agrari i el 9,4 per cent a l'industrial-, amb una riquesa relativa de 650 rals de renta "per capita", per la que ocupava el dissetè lloc entre les trenta-quatre províncies espanyoles de llavors. La població era de 15.290 habitants, distribuïts en 3.058 famílies (les xifres corresponen a l'estadística oficial de 1797 i són molt semblants a les de l'"Inventari" de Soler, encara que lleugerement inferiors); la densitat era de 33 habitants per kilòmetre quadrat, superior a la mitja nacional que n'era de 22,1.(149).

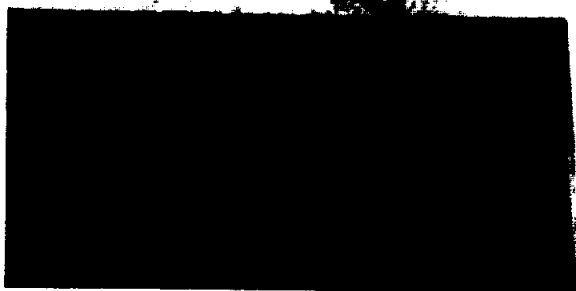
II-3.4.3. La ciutat il·lustrada. Amb motiu de la seva conversió en Seu episcopal, la vila d'Eivissa rebé el títol de ciutat per Reial Cèdula de vint-i-dos d'octubre de 1782.(150). La mentalitat il·lustrada dels bisbes i dels delegats reials tengué uns efectes importants a la fesomia de la mou declarada ciutat, , sobre tot en el que es referia a unes finalitats pràctiques, de tipus econòmic i social.

Els bisbes d'Eivissa tengueren cura, principalment, de les necessitats de la seva feligresia; des de la primera "Junta" de 1785 i després en la de Govern de 1789, treballaren intensament per la millora de les condicions materials i espirituals dels eivissencs.

Ja Abad y Lasierra -qui dirigí la Seu pitiüsa de 1783 a 1788- donà prioritat a l'Hospici, fundant-lo l'any de la seva arribada a Eivissa (151); així separava els expòsits dels malalts de l'hospital de pobres, al temps que hom podia atendre-les en una educació pràctica, especialment en el ram de les diverses activitats de l'indústria textil. Restablí també el magatzem públic de grans, en un nou edifici que s'anomenà "Sa Quartera", que funcionava el

Foto nº 33

Casa de Comptes. Fagana

Portada (a salt) i pati
(a baix) de la Casa de
Comptes habitada en
temps de Carles III al
carrer del Bisbe Torres
La fagana ens mostra
l'escut reial amb la
data de 1787 -en ple
període de la política
il·lustrada.

Ara es ocupada per
varies famílies en
un evident procés de
deterioració.

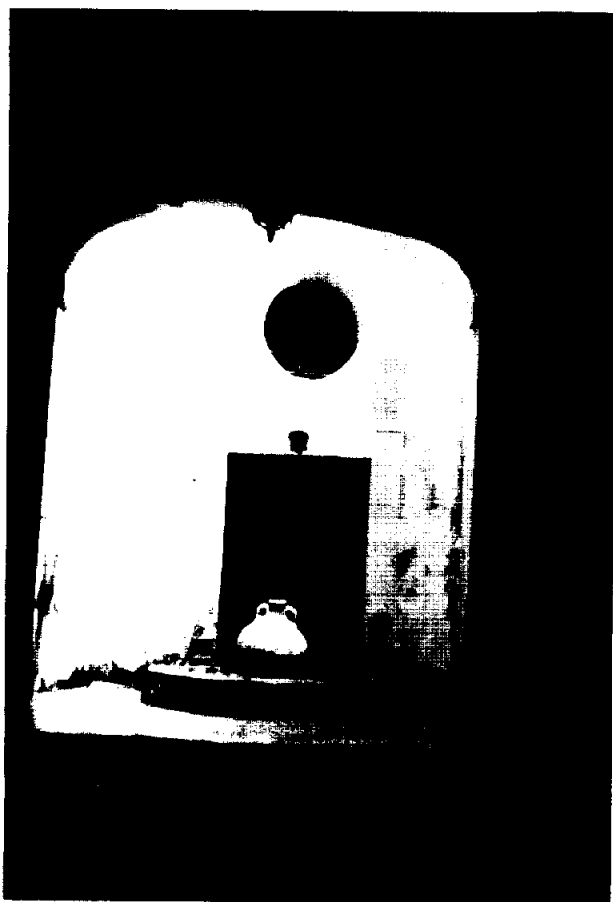

Foto nº 34

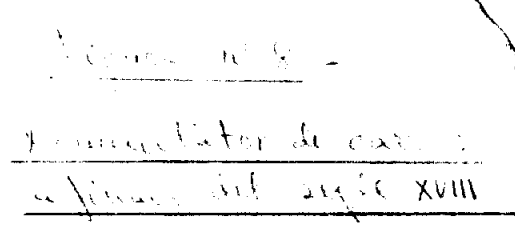
Pati interior de la
Casa de Comptes

1786 (primer havia estat a una casa llogada) (152). L'Hospici fou construït al sudoest de la ciutat, junt a la muralla i a l'espai que n'havia ocupat part de l'extrem del primer recinte medieval. Sa Quartera, a l'actual plaça del Sol, s'aixecà enfront de l'entrada del Portal Nou, on hi arribaven els camins de les diferents parts de la ruralia; d'ací el nom de plaça de l'Alfòndic que portava el lloc del seu emplaçament a finals del segle XVIII. Abad y Lasierra aconseguí també que el suprimit col·legi dels jesuïtes es dedicara a centre d'educació pública; amb el bisbe Azara arribà la Reial Ordre de 1794 instituint en ell tres càtedres: de primeres lletres, de latinitat i de retòrica, quedant així convertit en Seminari (153). Tot això a més de les tasques administratives: organització del capítol catedralici, nova divisió religiosa d'Eivissa i Formentera en parròquies, i de l'adaptació de l'església de Santa Maria a les noves funcions de catedral, amb diverses transformacions internes.

Les aportacions econòmiques dels bisbes a la tasca de la "Junta de Govern" foren molt importants -sobre tot les del bisbe Azara-, però no oblidem que eren "senyors" de les illes (hereus de l'arquebisbe de Tarragona i de l'arxiduc de Sant Fruitós) i que els delmes eclesiàstics que cobraven tenien un caràcter laical, segons assenyala Macabich (154).

La ciutat il·lustrada veurà així mateix la construcció d'un edifici que significava l'autoritat absoluta del Rei en matèria d'impostos: és la "Casa de Comptes", a l'actual carrer del bisbe Torres i propera al centre oficial de la plaça de la Catedral, que duu al damunt de la porta i al costat de l'escut reial la data de 1787.

La "Junta de Govern" tengué, ademés, importants activitats en quan a la remodelació de l'aspecte de la ciutat. S'afavorí la reparació de cases en mal estat i l'edificació en solars abandonats. S'empedraren i retolaren els principals carrers de Dalt Vila, en nombre de setze, suavitzant les pendents per medi de nivelació. Es millorà la comunicació entre la Marina i la ciutat enmurallada fent una rampa de corbes més còmodes des de la porta del Principal (portal de ses Taules) a la pescaderia (a la plaça del Carbó, a la Marina), continuant l'empedrat dels carrers de la raval pròxims a la muralla i reomplint la plaça on s'hi aixecaria un segle després el mercat de les verdures (la plaça de la Constitució actual), ja que, a partir d'aleshores, es permeté que, a més del mercat de la plaça de Vila o de les Ferries, s'hi afegís aquest de la Marina, trencant així amb les seculars dispo-

sicions prohibint la venda de queviures a la raval. (155).

El matadero s'instal·lava al carrer de Sant Josep, a la dita "casa del rei moro" (156), d'on passaria el segle següent al baluard de Sant Joan.

A més d'un magatzem de matèries primeres per abastir les fàbriques aparegudes per la política econòmica de la "Junta" -i que degueren d'instalar-se en quasi sa totalitat a la Marina-, s'establiren diversos magatzems públics de llenya i carbó, una font -també pública- a la Marina (a l'actual plaça de Canalejas, al peu del baluard de Sant Joan) a la que s'hi conduïa l'aigua des de Sant Rafel i que havia d'abastir a una bogaderia pública i als vaixells del port mitjantçant les tuberies corresponents. Així mateix es dona una gran empenta a la construcció naval, molts dels materials necessaris per la qual podien fer-se ja a Eivissa.

L'expansió -demogràfica i econòmica- i les reformes quedarien frenades i trencades poc després, per l'impacte de la revolució francesa, que ens portaria primer a la guerra contra la Convenció, després contra Anglaterra i, a la fi, contra el mateix Napoleó. Les forces reaccionaries conseguïen -paradòjicament amb el primer Ajuntament Constitucional- la dissolució de la Junta de Govern el 1813, i l'Ajuntament s'en va fer càrrec del fons de Millores. Més tard, ens trobarem amb noves reformes i una major expansió de la Marina, però baix del signe de la mentalitat burgesa, en temps d'Isabel II -incloïm la minoria d'edat- i de la Restauració.

II-4. ELS EFECTES DE LA REVOLUCIÓ BURGESA

II-4.1. L'instal·lació de l'Estat burgès.(157).

No ens queda més remei, per poder entendre l'Eivissa del segle XIX i principis del XX, que tractar de sintetitzar les línies directrius d'aquest període històric, tan ric en esdeveniments polítics, lluites internes i transformacions econòmiques i socials.

El segle comença sota l'impacte de la Revolució Francesa. Són anys de guerra -amb les corresponents accions heroïques del cors eivissenc enfront de l'enemic-. Poc després, la guerra d'Independència contra l'ocupació napoleònica deixà la nació sense "Cap" polític i el país prengué l'iniciativa d'intentar governar-se per ell mateix. A les Corts de Càdis -reunides el 1810- triomfaren les idees -per llavors- revolucionàries, que quedaren reflectides a la Constitució "lliberal" de 1812. A les deliberacions de l'assemblea Eivissa i Formentera hi estigueren presents a través del seu diputat Josep

Foto nº 35

Palau Montro

Aquesta fou la casa
pairels dels Bottino,
llinatges que aparegué
a Zivissa el segle XVIII.
Per extinció de la línia
masculina passà als
Montro i, per la mateixa
raó, als Ripoll, actuals
propietaris del palau.

A dalt, façana del carrer
de Pere Tanc, als baixos
hi estigué instal·lat el
casino "Lloc Obusolano".

A baix, façana del carrer
de Sta. Maria, amb la
porta principal, a sota
de la qual es veu l'escut
d'armes dels Bottino.

Foto nº 36

Ribas, mossènyer de Sant Josep i fill de les idees il·lustrades portades per els bisbes a Eivissa, diputat que firmà també el document constitucional⁽¹⁵⁸⁾. Al mateix temps, Eivissa i Formentera, per la seva condició insular, es convertiren en lloc de desterro de pressoners i de ~~confinats~~ i refugiats polítics (159).

La tornada del "Deseado" Ferran VII desfermà l'oposició entre els partidaris del nou règim constitucional i els de l'absolutisme monàrquic, representats aquests per gran part dels estaments socials privilegiats i amb suport de la gran massa del poble. Començaven així els partits polítics: lliberals i absolutistes. A Eivissa sembla que els primers tengueren els seus simpatitzants entre els ciutadans de la raval, en especial entre la gent de mar ~~(159)~~, mentre els segons comptaven amb els pagesos i quedaren representats en certs personatges de la Vila murada (160).

Els absolutistes dominaren la situació quasi tot el regnat de Ferran VII (1814-1833), tret del trieni constitucional (1820-1823). Però els problemes econòmics, agreujats per la pèrdua de les colònies al continent americà, va fer que des de 1826 Ferran VII començàs a rodejar-se de ministres reformistes i que, des del triomf de la revolució burgesa de 1830 a França i Bèlgica, i del matrimoni del rei amb Maria Cristina de Nàpols, anassin tornant de l'exili els lliberals més moderats. (161).

El problema de la successió a la Corona va polaritzar la situació. Els absolutistes, descontents de la política duta a terme els darrers anys del regnat de Ferran VII, s'aglutinaren entorn al seu germà Carles Maria Isidro -d'aquí el nom de carlistes- qui, segons la Llei Sàlica introduïda per Felip V, era l'hereu. Els lliberals, que ja s'havien infiltrat en el Govern, ho feren entorn a la reina i a la petita princesa Isabel -d'aquí el nom de cristins o isabelins. A la mort del rei el 1833, després de publicar la "Pragmàtica Sanció" derogant la Llei Sàlica, esclatà la guerra civil entre ambdós posicions (la primera guerra carlista). No eren només els dret al tron el que es discutia, sino, essencialment, la forma de govern que havia de regir al país.

Els esdeveniments de la guerra feren que el govern de la Regència s'anàs declinant cap a l'esquerra lliberal (els "progressistes") fins arribar a Mendizàbal, qui adoptà una serie de mesures definitives, la més important de les quals fou la desamortització eclesiàstica. Amb aquesta conseguia: desmontar el poder econòmic de l'església -especialment de les ordres re-

gulars-, puntal del carlisme; uns diners per fer la guerra amb la venda de les antigues propietats eclesiàstiques, convertides ara en "bens nacionals"; el suport incondicional al règim lliberal dels nous propietaris, que veuen així garantitzades les seves adquisicions ("sacrílegues" des del punt de vista de l'Església desposseïda); i, per la forma en que es portà a terme la venda, la concentració de gran part d'aquestes propietats en unes poques mans -latifundis-, cosa que donava una base econòmica als nous lliberals, al temps que permetia la possibilitat d'una explotació capitalista de la terra. Poc després, el 1840, el general progressista Espartero acordava la pau amb el carlista Maroto. L'Estat lliberal burgès quedava ja definitivament instal·lat al poder i, amb la declaració de majoria d'edat d'Isabel II, seria l'ala moderada la que es feria amb el Govern, que dominaria quasi tot aquest regnat, a excepció del "bienio progressista" (1854-56) en que Madoz decretaria la llei de desamortització general, civil i eclesiàstica.

Al temps que la guerra, i des del primer moment de la Regència, els lliberals porten una tasca política d'acord amb la seva ideologia i interessos: lliberalitzadora des del punt de vista econòmic i social -llibertat de comerç, d'indústria, de contratació, supressió dels drets senyorials, dels lligams de tipus personal i dels antics estaments-, centralitzadora des del punt de vista de l'administració política i judicial -nova divisió del territori nacional en províncies i municipis, igualtat teòrica de tots els ciutadans davant la llei- al temps que el concepte de sobirania i de la divisió de poders quedava reflectit en la sèrie de documents constitucionals i tots ells amb sufragi censitari.

L'esperit laic fou conseqüència lògica de l'enfrontament amb l'Església, i el materialisme de la necessitat d'expansió de la burgesia com a nova classe dominant. L'Església havia perdut el seu poder econòmic i quedà, en certa manera, subordinada a l'Estat després del Concordat de 1851. L'antiga noblesa va veure créixer el seu poder econòmic al convertir-se en propietat privada bens que abans tenia només com a dominis senyorials i conservà el poder polític. La gran burgesia va dedicar-se, en general, a comprar terres i a accions especulatives en preferència a la creació de riquesa. Tants anys de guerra, a la península i a les colònies, havien fet apareixer la nova classe política dels militars. Militars i grans burgesos foren ennoblits per el nou règim i la seva aliança amb l'antiga noblesa suposà l'assimilació de l'esperit aristocràtic. El bloc dominant en el poder estirà confor-

mat per la burgesia terratinent i financera, cada vegada més relacionada amb el capital estranger, que, per defensar-se de les noves forces ascendents des de les darreries del regnat d'Isabel II -demòcrates, republicans-, cercaran la reconciliació amb l'Església i tendran el seu suport psicològic clar a la Restauració. En contraposició, les forces democratitzadores - a les que hem de sumar les organitzacions obreres- aixecaran la bandera del anticlericalisme. El sistema de la Restauració, basat en el torn pacífic dels dos partits burgesos -conservadors i lliberals s'en diuen ara- i en el caciquisme -tant fort a províncies i zones rurals- va excloure del joc polític a totes les demés forces; no va ésser capaç de solucionar els greus problemes del país arrel de la pèrdua de les darreres colònies, el procés democratitzador va ésser lent i massa controlat, i la Monarquia va caure portant -després del breu parèntesi republicà- l'enfrontament a la guerra civil espanyola, de la que encara en queden tans amargs records.

Eivissa i Formentera veuran -al llarg del període- la desaparició d'una de les institucions i activitats més destacades al període tradicional: el cors. La pacificació internacional entre els països europeus amb el Congrés de Viena, la quasi desaparició dels atacs berberescs i -des de 1830- l'ocupació d'Alger per els francesos, és motiu de que les darreres "patents de cors i mercaderia" siguin del regnat de Ferran VII. L'últim gran corsari sembla que fou Antoni Riquer (162). D'ara endavant serien be mariners al servei de l'Armada, be practicarien -o reprimarien- el contraban.

El 1833, per decret del 30 de novembre, els lliberals organitzen el territori nacional en províncies i aquestes en municipis. Des d'aleshores les Illes Balears seran una unitat administrativa i Eivissa i Formentera queden dividides en sis municipis: un per tota la Pitiüsa menor i cinc per la major (Eivissa, Sant Antoni, Santa Eulària, Sant Josep i Sant Joan). El terme municipal de Vila quedà pràcticament reduït a la ciutat amb unes set hectàries d'extensió sobre els 541 kilòmetres de l'illa. Els seus límits eren el Cementiri i les cases de Ses Coves amb el municipi de Sant Josep, Can Bofill amb el de Sant Antoni i sa Casa Vermella amb el de Santa Eulària (163). El domini de la ciutat sobre el camp era tan clar que no es va pensar en els possibles problemes d'una expansió urbana futura (164).

La desamortització eclesiàstica va ésser tan ben acollida com a la resta de la província. Finques rústiques i urbanes foren ràpidament adquirides, tant per els senyors de la Vila murada com per els comerciants de la Marina. Políticament sembla que entre els primers dominaria la tendència moderada i entre

els segons la progressista. Uns i altres entrarien en relació per llaços matrimonials i els nous interessos econòmics comuns (165).

Més tard, a la Restauració, els conservadors seran majoria entre els antics senyors -amb acusada religiositat-, mentre gran part de l'ala progressista nutriria el partit lliberal. El moviment obrer esclataria, sobre tot, entre els treballadors de la "Salinera", els bastaixos del port i les obreres de la fàbrica textil (avui desapareguda). Els pagesos votarien segons les indicacions dels cacics (166).

Malgrat l'oposició Església-Estat a nivell nacional, a Eivissa el bisbe Carrasco (1832-1852) seguiria la tendència reformista dels seus antecessors. Malgrat les reclamacions davant les mesures desamortitzadores -sobre tot en quant als delmes-, seria, a l'època moderada, un gran col·laborador de la política estatal en el que feia referència a les reformes econòmiques (especialment al camp de les activitats agràries) i als intents de millora social. Presidí la Societat Econòmica d'Amics del País "Las Pitiusas", creada arrel de la visita del Cap Polític de la Província a les Illes el 1845, i, des d'ella, seguint la tasca dels il·lustrats, atendria a l'expansió de l'agricultura, amb atenció al projecte del nebot del bisbe sobre la cria de mules, i l'introducció d'arades modernes. La Societat atengué també al desenvolupament de les arts, oficis i fàbriques, del comerç, i -com una innovació de la realitat econòmica d'aleshores- a l'emissió d'accions per què "tots els eivissencs amants de llur país puguin associar-se a aquesta empresa". Cadascuna de les tasques de la Societat estava encomenada a una Comissió encarregada de fer els estudis, obres i peticions al Govern que fossin precises (167).

Per el Concordat de 1851 la Seu eivissenca quedava suprimida, però es va permetre al bisbe Carrasco continuar en les seves funcions fins a la seva mort. La diòcesi eivissenca, segons el Concordat, havia d'ésser agregada a la de Mallorca i la Catedral reduïda a Col·legiata. Però aquestes disposicions no arribaren a fer-se efectives i la diòcesi pitiüsa va continuar, regida per Vicaris Capitulars, com a Seu vacant; i seguí també el Seminari. A la fi s'aconseguí la restauració de la Seu per Reial Decret de 1927, amb caràcter d'administració apostòlica, i per Decret de 1950 amb bisbe propi (168).

II-4.2. Les transformacions a la ciutat

II-4.2.1. L'expansió demogràfica. Després de l'estancament dels primers decennis del segle XIX, l'instal·lació de l'Estat lliberal burgès i les mesures preses pel Govern en els camps econòmic i social, afavoriren l'expansió de la ciutat. Expansió demogràfica fins a la meitat del segle, expansió econòmica al llarg de tota la centúria, i expansió urbana des de la meitat del segle afectant quasi exclusivament a la Marina que, trenca- des les limitacions imposades històricament des de la vila murada -a ex- cepció del curt període del Comissionat Soler-, s'anirà convertint en el centre econòmic de la ciutat i captarà l'inmigració pagesa, suport del creixement demogràfic i urbà, amb importants conseqüències a sobre les funcions de la vila murada. Aquesta, cenyida per les muralles i limitada a ésser el centre administratiu, començarà, des de la meitat del segle i al compàs de l'expansió de la Marina pels eixamples, la seva decadència urbana, i quedarà convertida en Dalt Vila (amb un sentit de llunyania res- pecte del nou centre de la ciutat). Malgrat tot, gran part de les forces socials dominants mantengueren llur residència a la Vila murada, fins que en els primers anys del segle XX començaren a baixar al nou eixample, tí- picament burgès, de Vara de Rey. L'enderrocament de l'"estacada", que li- mitava el primer eixample -el Poble Nou- i la tornada dels emigrants i combatents de la guerra de Cuba després del "desastre" de 1898, comporta- ren un petit creixement demogràfic al cens de 1900, per tornar a davallar fins el 1930, en que la població de Vila torna a augmentar, possiblement per efectes de la crisi econòmica que frenà l'emigració a l'exterior, i segueix en corba ascendent fins al 1950, període en que l'emigració exte- rior segueix frenada primer per l'evolució de la crisi i després impossi- bilitada pels anys de guerra, civil i mundial, anys en que la ciutat d'Ei- vissa recuperarà l'importància militar i estratègica, essent una base for- ta militar d'un cert pes (Veure, a l'apèndix, Document III).

II-4.2.2. Les transformacions econòmiques i urbanístiques. De l'"Informe" que el Cap Politic de la Província va fer sobre l'estat de les Illes d'Ei- vissa i Formentera el 1845, es dedueix un retràs econòmic incompatible amb la mentalitat burgesa, de progrés, del segle. El comença amb aquestes pa- raules:

ESTADISTICA ELECTORAL. Esta provincia contaba segun la ley electoral antigua, ó sea la de 1837, el numero de 7364 electores en su totalidad, repartidos en 7 distritos á saber: Palma que tiene 711 electores, Villahermosa 156, Yucá 229, Mérida 179, Peten 182, Mahón 256, Itzamal 150; es decir que segun el sistema actual tienen derecho electoral 1394 personas al paso que segun la ley antigua se concedia á 7364.

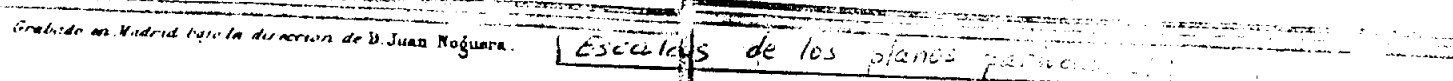

Figura nº 9 -
Elvissa em 1851

"Las islas de Ibiza y Formentera son una parte muy interesante de la provincia Balear y las menos conocidas no sólo del Gobierno sino aún de las autoridades superiores residentes en la Capital (es refereix a Ciutat de Mallorca) ... Unas islas tan descuidadas no pueden menos de presentar notable atraso en su civilización y en la agricultura. No hay más población verdaderamente reunida que la de la Capital (Eivissa), unas cincuenta casas en Santa Eulalia y poco más de veinte en el puerto de San Antonio"

La descripció que ens fa de la ciutat és còpsant. Manca d'infraestructura urbana, inexistència d'instrucció pública, camins impracticables, indústria i comerç gairebé reduïts als límits de subsistència. Només els establiments públics de Beneficència i el Seminari (possiblement per l'acció del bisbe Carrasco en aquest sentit), la construcció de vaixells i l'exportació de la sal (recordem que les salines eren bens estatals des de Felip V), són les excepcions a aquest quadre realista, redactat amb la mentalitat de la necessitat d'un progrés material i cultural per a les Illes (Veure, a l'apèndix, el Document IV).

En vista d'aquest enrareïment, el Cap Polític de la Província decidí de crear la ja esmentada Societat Econòmica d'Amics del País, per la formació de la qual designà a varies persones d'entre les importants d'Eivissa a fi de que donassin impuls a l'agricultura, a l'indústria i al comerç(170).

L'ànim de progrés i les millores materials, afavorides pels governs liberals, es veuran reflectits a la ciutat. Es prengueren mesures d'higiene i de neteja pública i es construïren clavagueres. Es crearen escoles públiques: primerament una de nens i una de nenes instal·lades a l'antic convent de dominics, ara desamortitzat i convertit en "bé nacional", i, més tard, dos més a la Marina; es donà un col·legi de segona ensenyança, que quedaria també instal·lat al convent en inaugurar-se l'any 1865. S'estableix l'alumbrat públic, la subhasta per a l'instal·lació del qual és del 1864. Es plantaren arbres al passeig de s'"Alamera". Es fomentà l'agricultura i l'indústria, i començaren a construir-se els edificis dels mercats de les verdures (a la plaça de la Constitució) i el destinat a peixateria i carniceria

(a la plaça del Carbó), tots dos a la Marina i serien acabats i entregats el 1873. També s'inicia la construcció de la primera carretera "moderna", la d'Eivissa a Sant Antoni, que entraria en funcionament el 1871; i es fa el far de l'illa de Botafoc, per a facilitar l'entrada al port d'Eivissa (171).

Limitat el creixement de la Vila murada per els límits marcats per les muralles, l'expansió urbana, tensada cap al port, es ferà per la Marina. L'eixampla del Poble Nou començaria durant el regnat d'Isabel II, quedant marcats els seus límits per un nou mur protector, paral·lel a l'anterior. Ja l'any 1820 s'havia sol·licitat l'ampliació de l'espai urbà de la Marina (172); però l'autorització definitiva no arribaria fins al 1857, amb condició de construir una nova estacada abans de tombar l'anterior (recordem la necessitat fiscal de cobrar els "consums"). El 1860 s'entregà aquesta nova estacada —que anava per l'actual carrer del comte del Rosselló— al cos d'enginyers, i als propietaris respectius els solars per a l'edificació, que proseguiria fins a les darreries de segle (173).

L'època de la Restauració veu —com a la resta del país— el gran domini econòmic i polític de la burgesia. L'expansió de l'agricultura afavorí la de l'indústria: s'obriren diverses fàbriques d'elaboració de productes del camp, de la pesca, de gel, de terrissa, una serreria i una fàbrica textil; i també la del comerç. La subhasta de les obres pel modern port d'Eivissa (de construcció necessària, degut a l'augment del moviment de mercaderies i passatgers, i a l'aparició dels vapors, més grans que els velers) és del 1882 i el 1895 era aprovat també el projecte dels molls. S'acaba la xarxa tradicional de carreteres modernes, necessàries per a l'intercanvi de productes entre ciutat i camp, amb una disposició radial a partir de Vila. Tant el port, com la xarxa de carreteres, com els límits urbans de la ciutat (fixats en el nou eixampla de Vara de Rey) després de que es tombà la segona estacada, han arribat als nostres dies, en que l'impacte del turisme ha afectat, i transformat, l'organització del territori illenc.

Urbanísticament la Marina quedarà com l'hem pogut conèixer encara no fa gaires anys. La plaça de la Constitució pren l'aspecte actual amb la construcció del edificis que l'entornen i la substitució de la rampa del Principal per la d'ara, rectilínea; també amb noves edificacions a banda i banda de la nova rampa. S'acaben d'omplir els pocs espais buits de la Marina: el limitat pel llenç de muralla del baluard de Sant Joan quedaria ocupat

pels blocs de cases de numeració impar dels carrers d'Antoni Palau i d'Anníbal. La segona estacada, en desaparèixer, donà lloc al carrer del comte de Rosselló (la primera havia donat el carrer de Montgrí) i enfront de les darreres cases del Poble Nou apareix el Teatre Pereyra, inaugurat l'any 1898. Enfront de la façana del teatre que mira a la muralla i al peu d'aquesta (del llenç entre els baluards de Sant Joan i del Portal Nou) quedà acotat un espai per acollir les cavalleries i els carros dels pagesos que baixaven a Vila a portar llurs productes, al temps que s'abastien a la ciutat d'aquells productes elaborats de que no disposaven (i que entraven per el port modern).

El matadero és traslladat a les afores, al començament de la carretera a Sant Joan, i, a prop, s'hi construeix una bogaderia pública.

El primer telèfon funciona l'any 1888 a les oficines de la "Salinera", al port, i aquesta empresa disposa ja el 1900 del primer vaporet per al transport de les gabarres de la sal (aquest producte és també aleshores comercialitzat des del port d'Eivissa).

El 1904 és inaugurat a s'"Alamera" el monument al general Vara de Rey (amb presència d'Alfons XIII) i aquest seria el nom que rebria l'eixampla, el plan d'urbanització del qual - a ambdues bandes del passeig-, és de l'any 1913, encara que les construccions ja havien començat abans; els nous límits de la moderna Eivissa quedaven així marcats (174).

La retolació dels carrers, iniciada pel Comissionat Soler, és acabada l'any 1887. Fets i personatges de la vida política (nacional i local) donen nom a carrers nous i s'imposen a antics, substituint-ne d'anteriors. A la Marina apareixen els noms de les places de la Llibertat, de la Constitució, de la Tertúlia, del marí Riquer, de Canalejas, de Josep Pidal (que substituí al de la Tertúlia); els carrers de Montgrí, del comte del Rosselló, d'Anníbal, d'Antoni Palau, d'Argüelles, d'Olózaga, d'Isabel II, de Prim, d'Amadeo, de Castelar, d'Alfons XII, d'Azara, de Tamarit, de Rimbau, de Garijo, de Pau, de Josep Pidal, del mestre Mayans, de Plàcid Pereyra, d'Eugeni Molina, de Josep Verdura, Progrés I, entorn a l'eixampla de Vara de Rey (abans conegut successivament amb els noms de passeig de sa Tarongeta, s'Alamera i passeig d'es Baladres) sorgeixen els noms d'Avicena, de Jaume I, de Gaietà Soler, d'Abel Matutes, de Vicent Cuervo, de Bartomeu Vicent Ramon, de Ramon i Tur

Foto n° 37

Edifici a la plaça d'Espanya

En punt de l'accés a l'apartament trobem aquest edifici, acabat de construir el 1905 segons ens assenyala el rètol de la part superior, que dona la forma definitiva a la plaça, tancant-la pel sud. La construcció, d'un gust típicament burgès, amb el mirador i les grans obertures de balcons i finestres, ben cuidada, es pot comparar amb les que certàniament es feren a l'exemple de Vora de Rey.

II-4.2.3. Els canvis a la ciutat enmurallada. A Dalt Vila les variacions so fertes són, principalment, de tipus funcional, marcades per l'esperit laic i burgès del segle. I, així com creix el pes econòmic de la Marina, és notable la tendència a apropar-se a l'antic raval, per facilitar les relacions entre ambdós sectors de la ciutat. Aquesta tendència -que suposarà el desplaçament del centre oficial de la ciutat des del cim del puig de Vila a mitja vessant- és condicionada pel manteniment del domini social de Dalt Vila a sobre la Marina.

Veurem aquí els aspectes següents: predomini social dels senyors de la vila enmurallada sobre el conjunt de la ciutat; les variacions en les funcions urbanes i ús dels edificis; i la remodelació de la morfologia urbana, conseqüència dels dos fets abans esmentats.

El manteniment del predomini social. Queda bastant clar a través de l'estudi dels padrons municipals. En el de 1817, les 229 famílies de Dalt Vila paguen un total de renda de 179.800 rals de belló, que suposen una mitja de 785 rs. b. per família; al barri primer la mitja era de 564 rs. b. i al barri segon de 980 rs. b. I, en canvi, dels dos barris en que també s'en divideix el raval -anomenats la Marina i el barri de la Mare de Déu-, les 274 famílies del primer paguen de renda 41.950 rs. b., o sigui, una mitjana de 153 rs. b. per família, molt inferior a la de la ciutat enmurallada.

Al padró de 1860, i seguint un altre criteri, de les 372 famílies residents a Dalt Vila, n'hi ha 105 que posseeixen cavalleries, servei domèstic, o gaudeixen d'ambdúes coses. D'aquestes 105, 21 (que són les principals) ténen cavalleries i criats -algunes fins 8 a 10 persones dedicades a llur servei- a la casa; 50 ténen només criats, i 34 només cavalleries (175).

És una pena que la detallada estadística socio-professional exposada per l'arxiduc Lluís Salvador, a la seva obra sobre les Pitiüses, referent a l'any 1877, no indiqui la localització per barris (176). Però a la guia per al turista de Perez Cabrero, publicada el 1909 quan ja una part de les classes mitges professionals s'havien instal·lat a la Marina, ens indica amb residència a Dalt Vila: 8 dels 9 advocats, 1 dels 3 notaris, 1 dels 8 metges, 1 dels 5 mestres d'ensenyança privada -que és al mateix temps l'únic professor de música de la ciutat-, i el representant de la Societat de mines de plom "Nueva Minera Ibicenca"; mentre els 3 procuradors, els 6 farmacèutics i l'únic veterinari, viuen a la Marina, així com els altres professionals esmentats. En canvi, l'element oficial és quasi tot a Dalt Vila -la Ciutat, seg

gons la nomenclatura de Pérez Cabrero- (177). No queden indicats, naturalment, els propietaris de finques rústiques i urbanes, però una gran part de les noves construccions als **eixamples** eren de gent de Dalt Vila, així com les millors terres del pla de Vila i planes centrals, riques i ben comunicades amb la ciutat; l'espai indicat al mapa de Bisson (178) com de propietat ciutadana, pertenyia, en gran part, a famílies residents a Dalt Vila (els Tur, els Llobet, els Roman, els Montero, els Wallis, els Riquer ...) i encara ho eren fins a les modificacions produïdes al cadastre per efectes del turisme, conservant-ne encara llurs hereus una bona part, malgrat que ja dividida per les successives herències i les vendes.

El desplaçament del centre urbà i les variacions funcionals (179). La desamortització eclesiàstica representà nombroses possibilitats per a la Vila murada, com per a totes les ciutats del país. Ja en el trieni lliberal, del 1820-1823, hom havia intentat l'exclaustració dels dominics (180), sol·licitant les instal·lacions del convent per a Casa de l'Ajuntament, Instrucció i Correcció pública, ja que les antigues instal·lacions municipals a la plaça de la Catedral havien quedat petites, la presó del castell inadequada i no existia cap centre d'ensenyament públic. Però aquest intent fou refusat pel Governador i impossibilitat després amb la restauració de l'absolutisme ferença.

El decret de Mendizábal possibilità l'ocupació del convent per a usos públics. Es molt probable que l'Ajuntament s'hi treballàs immediatament, ja que els expòsits de l'hospici i són també des del 1834. Ademés d'aquests expòsits i de la Casa Consistorial, les instal·lacions del convent allotjaren també les dues primeres escoles d'instrucció pública, el col·legi de segona ensenyança (transformat en Institut Nacional d'Ensenyança Mitja el 1934), una escola de Náutica (establerta el 1873), la presó (definitivament des del 1848, amb una curta ocupació anterior) i el domicili de l'Alcaide d'aqueixa, el jutjat de primera instància (que passaria més tard al carrer de Sant Josep), i les oficines de telègrafs i correus (fins al 1900 en que passaren a la Marina), a més d'una excepcional ocupació per fins militar (molt curta) (181). Suposam que també hi foren les oficines del registre de la propietat (que més tard trobam al veí carrer de Sant Domènec, avui d'Ignasi Riquer) i les d'Hisenda (que passarien després a sa Carrossa i que Perez Cabrero localitza ja a la Marina.

Així l'antic convent i la plaça al seu davant, amb el mirador sobre el